

DESCARTES A LA RÀDIO

Bon dia, amics i amigues. Benvinguts i benvingudes al 92.3 de FM. Us parla, com cada setmana, Sílvia Martín des dels estudis de la vostra emissora, Radio Iluro. Encetem un nou programa, el número trenta ja, de "PENSAR NO ÉS AVORRIT"

Avui ens acompanya Antonio Satas, professor de Filosofia de l'Institut Walter Benjamin de la capital de la nostra comarca. Aquesta setmana en molts centres educatius se celebra el Dia de la Ciència... i, precisament, al pensament científic volem dedicar l'espai radiofònic d'avui.

-Bona tarda, Sr. Satas. Li agraiem molt que s'hagi prestat per col·laborar en el nostre programa que dediquem sempre al pensament i a la cultura en general.

-Bona tarda, Sílvia. Li agraeixo molt que m'hagi convidat, i precisament en uns temps en que LA FILOSOFIA ha perdut aquell prestigi que entre la gent lletrada havia tingut.

-Què em vol dir, Sr. Satas? Que la Filosofia passa també per una crisi? Sembla contradictori, doncs semblaria més aviat el contrari: quan hi ha crisi s'espera que els intel·lectuals alcin la veu, i que la manca de la credibilitat dels polítics professionals es vegi compensada per la veu més assossegada, però també més incòmoda dels pensadors, ja siguin homes o dones.

-Probablement, el nostre ofici o dedicació estigui sotmès a la maledicció de la figura mítica de Casandra, aquell personatge tràgic de la "Ilíada" d'Homer, quan ningú no li feia cas en advertir del perill que els assetjava. Però hi ha un element que és objectiu: la societat actual no li dóna tanta importància a això que anomenem Filosofia, atès que retalla contínuament el temps que en el sistema educatiu organitzat li dedica per als seus joves, és a dir als adults del futur. I això, o bé perquè els professors no ho hem fet bé, que pot passar fàcilment, o bé que una certa "addicció" a la tecnologia i la velocitat dels canvis en aquesta, no permet reflexionar sobre les conseqüències negatives que aquest procés comporta.

-Bé, sens dubte, Sr. Satas, aquest assumpte ens portaria a dedicar tot un programa a això que vostè comenta, i li prometo que estudiarem una fórmula per discutir el tema, si vostè està disponible i li sembla adient. Ara, voldria presentar als nostres oïdors la raó de la seva presència i, tal com vàrem anunciar la setmana passada, voldria presentar el tema d'avui: René Descartes, ja sabeu, aquell personatge que els estudiants de batxillerat anomenen el Sr. Cògito.... amb els seus dos cognoms corresponents: Ergo Sum.

-Jejeje, Sílvia. Em fa somriure vostè... Sembla un espot publicitari com aquella multinacional de productes d'electrònica: "Jo no sóc tonto". I al final ni els productes són tan barats ni són tan bons....

-Sí, això ja m'ho han comentat... Però anem al grà, Sr Satas... Vostè no troba que el Sr. Descartes no resulta un xic ensopit en un programa, precisament en la setmana dedicada a la ciència?

-Més aviat al contrari. Em sembla molt adient. Pensi que el que anomenem Filosofia, en els seus inicis, anomenada LOGOS, era precisament una forma de pensar que equivalia al que avui

també traduiríem per "CIÈNCIA", o saber crític al saber tradicional, inconformista, que necessita proves.... En això es diferenciava del saber MITOLÒGIC o sagrat, que és aquell que es creu perquè sempre s'ha fet així, més propi de les castes sacerdotals... I René Descartes personifica a la perfecció aquest esperit inconformista, doncs proposa una manera de pensar que ell considera com a benefactora per a la humanitat... Justament Descartes, juntament amb d'altres pensadors, com ara Galileu, representen genuïnament el significat de la ciència moderna... Són revolucionaris i rupturistes, cadascú amb les seves aportacions.

-Vol que li confessi una cosa, Sr. Satas? No és així com a mi m'ho varen ensenyar a l'institut. Jo memoritzava allò que pensava que sortiria a l'examen però no li veia pas aquesta dimensió que vostè proclama, francament. A banda del COGITO ERGO SUM, només me'n recordo que va morir d'una pulmonia a Suècia, i poca cosa més.... Però això de l'esperit innovador res de res....

-Bé, probablement aquest és un dels motius pels quals vaig demanar de venir, precisament durant aquesta setmana dedicada a la ciència. D'altra banda, també li haig de dir que també està en discussió això de que morís d'una pulmonia...

-Sr. Satas. Vostè comença a intrigar-me....

-Miri Silvia, cal dir primer, que quan parlem de l'època moderna a la que abans ens hem referit, ens estem referint a un període de temps que ja queda una mica llunyà; no és l'actual, sinó que cal circumscriure-la entre els segles XV i XVIII. En segon lloc, quan parlem de René Descartes, com un dels pares de la Filosofia o de la ciència moderna, hem de tenir present que va ser un dels grans genis matemàtics que han existit, i que va posar els fonaments de que la raó (no pas la tradició ni el costum, ni allò que la religió dóna per intocable o sagrat), en tant que és un ingredient o capacitat que posseïm totes les persones, ha de prevaldre, tant en això que anomenem el coneixement del món (LA CIÈNCIA) com en els assumptes humans.

-Però, Sr. Satas, realment, la humanitat no ha utilitzat sempre el cap per realitzar les seves activitats. A mi em costa de creure això que vostè diu.... És com si tots fossin cecs i de cop i volta algú fos tan clarivident que se'n surt del camí i descobreix coses que ningú més havia fet abans ...

-Te raó, Sílvia, però vostè ha d'entendre, i també els nostres oïdors, que tot hi posseint la mateixa estructura bioquímica, o neuronal, o com vulgui dir-li, a l'hora d'actuar o de mirar el món, tenim una sèrie de prejudicis, de bloqueigs culturals o bé de models que, com les "borriqueries" aquestes que porten els cavalls en les corrides de toros, els impedeixen de sortir-se'n d'un determinat angle de visió, ja sigui pel poder de les esglésies, o del poder polític... Fixi's que, amb la crisi actual, parlem dels "mercats", dels "economistes" que diuen una cosa i la seva contrària, com si fossin sacerdots de la religió del conformisme.... ¿Ens estan dient la veritat? ¿La veritat significa grans beneficis per uns pocs i sacrificis per a la gran majoria? ¿Per què molta gent ho accepta amb aquest conformisme?

-Ara tinc la impressió que vostè està pintant un Descartes com un activista antiglobalització, Sr. Satas....!

-No, Silvia, no és la meva intenció.... Perquè més aviat Descartes va ser una persona molt discreta.... El que vull assenyalar és que Descartes va dessacralitzar la naturalesa i va situar l'ésser humà com a individu, per damunt de l'Església i de l'Estat.... No voldria semblar un provocador, però m'atreveria a dir que sense l'individualisme cartesà no tindríem democràcia.... Sense el mètode analític cartesà, que descomposa les coses materials en els seus elements primaris, mai no haguéssim desenvolupat les eines bàsiques de la medicina, com les anàlisis de sang, o malauradament, la bomba atòmica... .L'ascens de la ciència moderna durant el segle XVII, l'anomenada Il·lustració durant el segle XVIII, la revolució industrial durant el segle XIX, l'ordinador personal del segle XX ni la investigació del genoma humà o la manera com s'estudia ara el cervell humà.... Tot plegat són fites hereves del cartesianisme... El món modern (aquest món d'alta tecnologia, física matemàtica, calculadores i robots, biologia molecular i enginyeria genètica) és cartesà fins a la moll de l'os...

-Sr. Satas, quina arrencada la seva! ... "Dessacralització de la naturalesa", "mètode analític"... De moment no hi veig el lligam. Espero que m'ho vagi concretant... A mi, i als nostres oïdors...

-Miri, l'aportació de Descartes ajuda a entendre a que això que anomenem OBJECTIVITAT prevalgués sobre la subjectivitat...

-Vejam, Sr. Satas, no acaba de dir vostè que Descartes es caracteritza pel seu individualisme? Com casa això amb aquesta suposada objectivitat? Normalment associem individualisme amb subjectivitat ¿oi?

-Perdoni, potser he anat massa ràpid. Certament actualment associem individualisme amb subjectivitat. Però, en el sentit que jo proposo, és aquesta capacitat que tenen tots els individus en assolir el coneixement. Hi ha una dimensió igualitària, democràtica –diria jo-, que Descartes proclama... Descartes està convençut que tothom té al seu abast una mínima capacitat per conèixer allò que l'envolta, i proposa un mètode (la seva obra més famosa està dedicada a això, "El discurs del mètode". Etimològicament, "mètode" vol dir camí que ens porta a una fita"). Doncs bé, Descartes proposa una manera de fer molt senzilla... De pocs passos. Jo en destaco dos: descomposar les dificultats o els problemes fins a les seves parts més simples. A això de li diu "ANÀLISI". És com quan anem al metge i ens envia fer un control del colesterol i ens punxen i ens prenen una mostra de sang... En realitat el que fan, mitjançant unes màquines que centrifuguen i sedimenten, és separar i després quantificar... Aquesta és la part que la sèrie de televisió CSI fa tan vistosa.... Descomposar i descodificar-les en xifres....

-Ara entenc perquè vostè ha posat tant èmfasi en la condició de matemàtic de Descartes....

-Exactament..

-Però, és que abans no es feia així?

-No. Diguem que la ciència antiga i medieval segueix altres "maneres de mirar", que és una expressió que a mi m'agrada força. Però ja hi arribarem...

-Bé, continuï Sr. Satas...

-Voldria acabar aquesta presentació del personatge per afegir que Descartes va triomfar precisament perquè el seu mètode va funcionar. Aquest mètode es basa en tractar tots els objectes naturals com màquines, cossos humans inclosos. És més, va prometre que el seu mètode ens permetria ser amos i senyors de la naturalesa....Si som equànimes, crec que Descartes ha complert la seva promesa.

-Ara no el segueixo.... ¿Quan diu màquines, a què es refereix? No parlem així per referir-nos a tot: en els espectacles esportius diem que tal o qual futbolista és una màquina perfecta, o la màquina meravellosa de determinats organismes vius....?

-El mot MÀQUINA en Descartes i els seus contemporanis no té res de metàfora: "màquina" vol dir matèria morta, sense "vida".

-Bé, Sr. Satas... Vostè m'està exposant aquí l'obra del filòsof René Descartes d'una manera de la qual cosa jo, quan vaig ser estudiant, no recordava pas.... Francament, sembla més interessant del que vaig patir a l'institut... I subratllo això de "patir"

-Sí, ja recordo allò que esmentava abans sobre el "COGITO ERGO SUM" Si li haig de ser franc, a mi me'l van ensenyar també com vostè ha assenyalat. I, en part, perquè la disciplina o assignatura que anomenem FILOSOFIA s'encarrega o es concentra més en assenyalar com s'obren les portes "mentals", i no pas, com les anomenades ciències específiques, en explicar com reacciona la matèria o la naturalesa... Existeix una mena de divisió del treball, que en els dos últims segles s'ha accentuat: l'especialització del saber comporta això.... L'anomenada FILOSOFIA s'ha quedat amb els aspectes més vaporosos i abstractes... Si descontextualitzem l'autor de la seva època i de la seva biografia, acabem per igualar-ho tot.

- Sr. Satas, ja que vostè ha pronunciat les paraules màgiques: COGITO ERGO SUM, digui'ns si us plau, per què els manuals o els llibres de text redueixen a aquest matemàtic a aquesta pura fórmula....?

-Tant al DISCURS DEL MÈTODE, com a LES MEDITACIONS, Descartes intenta dir, primer: ja n'hi ha prou de confiar en una AUTORITAT intel·lectual i/o religiosa, l'Església, que custodiava els sabers heretats, en un sentit fort: era perillós sortir-se'n del camí que deien els textos sagrats perquè representaven LA VERITAT, amb majúscules. I quan parlo de "veritat" m'estic referint a allò que cal fer, dir, pensar... per tal de salvar les nostres ànimes de cara a una vida més enllà de la mort. També vull dir que la custòdia també significava perseguir aquells que gosaven a pensar de forma diferent; perseguir fins la mort mitjançant tortura, la foguera, etc... L'equilibri i l'estabilitat social es basava en aquesta unió ferma entre la fe religiosa i el poder civil... Per tant, no hi havia llibertat de pensament... En aquelles circumstàncies desconfiar de l'autoritat significava posar en risc la vida. Tampoc eren gaires els qui ho feien, però aquesta situació frenava molt la discussió i les innovacions.... I, en segon lloc, proclama la necessitat que necessitem un NOU saber, ja que el saber antic i tradicional ha quedat invalidat.

-Però aquell matrimoni entre poder civil i religiós, funcionava, oi?

-Des d'un punt de vista polític ja feia temps que el poder civil volia desvincular-se en molts aspectes de l'autoritat religiosa, però en d'altres no. Tot el que avui diríem que forma part del

“saber científic” encara era administrat i controlat per les autoritats eclesiàstiques... I aquest “saber” ja feia temps que trontollava perquè els avenços de les tècniques artilleres de la guerra, per exemple, desmentien allò que els textos oficials deien..., i també dins l’ambient dels artesans de la incipient indústria s’anaven introduint nous artefactes i gins rudimentaris, i es comunicaven entre ells, ja no en llatí –més propi de les capes cultes i del clergat- sinó en les diferents llengües populars...

-Podria ser més explícit, Sr. Satas?

-Sí. El que intento dir és que Descartes es troba en una cruïlla històrica en què lo vell no acaba de morir però lo nou no acaba per imposar-se: el saber tradicional està en crisi, però no hi ha una alternativa clara. Aquesta cruïlla és el que anomenem El Barroc. El saber tradicional que administrava l’Església catòlica en les escoles i a les universitats que regentava s’anomena l’Escolàstica: una mena de saber que fusionava els textos Sagrats dels cristians amb l’obra dels savis de l’Antiguitat, filtrada, modulada i a voltes molt distorsionada pels intel·lectuals cristians al llarg de l’últim període de l’Imperi Romà i dels segles posteriors.... Doncs bé, aquest saber, ja dins la mateixa Església ja comença a ser criticat per alguns dels seus representants més avantguardistes, com ara els franciscans.... Al film “El nom de la rosa”, inspirat en la novel·la d’Umberto Eco, es reflecteix ja aquest conflicte... I estem parlant del segle XIV !

-Què vol dir, que des del segle XIV, el saber de l’Església, que vostè ha anomenat Escolàstica ja és posat en qüestió?

-Més o menys..... Sempre i quan entenguem que és una minoria, però que es va estenent com una taca d’oli al cap dels segles, fins arribar al segle XVII, on el nombre de descreguts i escèptics respecte del saber oficial –dins la gent culta, naturalment- ha crescut sensiblement... Val a dir que a l’Església catòlica romana li han sortit competidors molt forts a moltes parts d’Europa: és el protestantisme, que representa un crit per la democratització de la institució i també una exigència de renúncia als privilegis del luxe i de la corrupció mundana....

-A mi això del Barroc em sona a la crisi de l’Imperi espanyol... i El Siglo de Oro de las letras castellanas...

-Certament, a Espanya, com a gran potència d’aleshores que cau en un declivi i crisi de grans proporcions, trobem aquest sentiment expressat en obres d’una dimensió universal davant d’una imatge del món que s’ensorra. Calderón de la Barca, a “La vida es sueño” mostra la incredulitat i la desconfiança envers el món: “En aquest món tot és veritat i tot és mentida”, dirà. O bé la imatge genial d’un hidalgo, Don Quijote de la Mancha, que confon els molins de vent amb gegants.... Això passa en un país que enyora la força i la potència derivada de l’or de les Amèriques, però també s’expressa en altres indrets: William Shakespeare, contemporani de Miguel de Cervantes, d’una manera molt contundent, ho expressa a la seva obra “Hamlet”. El príncep de Dinamarca, amb una mena d’angoixa i desencís, en aquella frase famosa: That’s the question, to be or not to be”. El príncep, al bell mig de la espessa boira de la nit danesa, que vol expressar incertesa i confusió, s’assabenta que el seu pare, el rei, ha estat assassinat pel seu propi oncle i amb la complicitat de la seva pròpia mare.... És un cop molt dur.... Però també expressa la necessitat de posar fi a una innocència fingida... Ja no s’hi val a romandre

passiu... Ens hem de "mullar" com es diria ara... Ens hem fet grans i no s'hi val a eludir aquesta responsabilitat de pensar per nosaltres mateixos.

-Però vol dir que René Descartes resumeix tot això que m'està dient? Perquè, si no m'equivoco l'efecte contagi no és com el d'ara, en plena era de globalització de les comunicacions....

-Per descomptat que els processos són més lents, i cadascun dels intel·lectuals ho expressa de forma diversa, però hi ha elements comuns. Les transformacions econòmiques fan que el centre de gravetat es traslladi d'Itàlia i Espanya a França, a Holanda i Anglaterra. A les esperances del Renaixement li segueix una etapa de crisi, desequilibris i angoixes. L'estat d'ànim resultant troba la seva forma d'expressió en el Barroc.... Pensi, Sílvia, que l'Europa d'aquelles dècades del segle XVII no només va contemplar els processos a les bruixes i dels tribunals de la Inquisició. Gairebé mai no pensem en el significat literal de l'expressió "Guerra dels Trenta Anys", però el seu impacte va ser considerable: imagini's com recorrien per tot Europa exèrcits de mercenaris que arrossegaven amb ells artesans, cuiners, prostitutes, nois que fugien de casa, venedors ambulants, i que deixaven al seu pas robatoris, incendis, dones violades i camperols morts, collites destruïdes, esglésies profanades i pobles saquejats... Afegeixi a això que en aquella Europa, ciutats com ara Milà, Sevilla, Nàpols o Londres van veure delmades les seves poblacions, a causa de la pesta, que va tenir característiques d'una epidèmia llarguíssima, terrorífica i crònica.... Tot plegat impregna, vulguis que no, a àmplies capes de la població i de la intel·lectualitat en general.

-Sr Satas, el que intenta dir-me és que tots aquests episodis repercuteixen directament en el pensament científic...

-Exactament, i molt.... En primer lloc, quan les coses no funcionen a casa les busquem a fora... Quan el saber tradicional i religiós, el que hem anomenat L'Escolàstica, deixa de ser creïble, els protagonistes de l'època, ja siguin militars, astrònoms i artesans, investiguen pel seu compte fora dels circuits "oficials" eclesiàstics que controlen les universitats... És un procés lent però inexorable que dura segles i que culminarà a finals del segle XVII, amb Isaac Newton: una nova imatge del món... És el que s'anomena la Revolució Científica... Podríem comparar la situació a la d'una casa on comencen a sortir goteres.... Taponem les goteres, però les goteres no paren de produir-se, però ho intentem...I, finalment, hi ha tantes goteres que l'edifici s'ensorra.. Això és el que va succeir amb el saber que administrava l'Església i que anomenem l'Escolàstica... A partir de llavors comencen a sorgir l'ànima de construir quelcom de nou. És curiós com hi ha un lligam que uneix fortament als protagonistes d'aquesta revolució científica: la consciència de que, amb la seva obra, està naixent quelcom de nou. El terme NOVUS apareix de forma gairebé obsessiva en centenars de títols de llibres científics del segle XVII, ja sigui en llatí o en les llengües del "poble".

-Quan ha emprat el terme nou edifici en referència a la recerca de nous camins, a què es refereix?

-Doncs que es produeix un fenomen d'associacionisme dels intel·lectuals o d'agrupació fora de les universitats que, en certa manera coartaven la llibertat, doncs estaven vinculades al poder

religiós. Malgrat que gairebé tots els científics del segle XVII estudiaren en una universitat, són pocs els noms de científics la carrera dels quals es desenvolupà en la seva totalitat o en una gran part en el si de la universitat. ... Les universitats no van ser el centre de la investigació científica. La ciència moderna va néixer fora de les universitats, i sovint enfrontades amb elles... Així, la ciència es va transformar al llarg del segle XVII, i encara més durant els dos segles següents, en una activitat social organitzada capaç de crear les seves pròpies institucions...

-Com ara quines?

-Bé, es funden salons, les acadèmies, que tan comunes semblen ara amb els premis cinematogràfics... Després van donar lloc a una oficialització mitjançant el poder polític: Les Acadèmies de la Llengua, de les Ciències, etc...

- Així, Sr. Satas, vostè diria que la religió va perdre la partida?

-Jo no diria tant. Només cal veure que el poder de convocatòria que tenen actualment no és gens menyspreable..., però sí és cert que la teologia es desvincula de l'anomenat saber "científic". La Bíblia deixa de ser una enciclopèdia de les ciències, i els teòlegs perden influència.

-Bé, Sr. Satas. Vostè s'ha referit a aquesta lluita entre lo vell i lo nou com allò més característic del Barroc, però sembla com si s'albirés un punt d'esperança i d'alternativa sòlida per superar la situació....

-Ans al contrari, el Barroc representa aquest període en mig de la conflagració. Si hi ha alguna cosa que caracteritza el Barroc és precisament el pessimisme, el sentiment d'amença i d'inseguretat.... Amb l'astronomia hi ha veus que pregonen que la Terra no és el centre del món, que ja no som la criatura mimada de Déu: és com si ens haguessin expulsat de la nostra llar...

- I Descartes? Ho arregla això?

-Descartes actua a la manera d'un gran "venedor" persuasiu, com diríem avui. Vindria a dir: "Jo sóc tant o més pessimista que vosaltres, però al final hi ha una certesa de la qual no en podem dubtar, que és la nostra pròpia capacitat de pensar"... És el famós COGITO ERGO SUM.

- Ho diu d'una forma ridículament fàcil....

-No s'ho cregui, Sílvia: No es pot imaginar les voltes i els meandres, els racons ocults que expressa Descartes per fer veure que el món, i tot plegat ens enganya... Els nostres sentits, les nostres percepcions, les matemàtiques!!!! ... Fins i tot Déu, en un primer moment... Descartes actua com aquell agent del FBI que s'infiltra en una banda mafiosa de traficants, fent veure que té encara menys escrúpols que el més sanguinari... En el nostre cas, Descartes es mostra com el més pessimista i escèptic.... I quan ja no pot recular més, és quan proclama: però del que no puc dubtar és del fet mateix de DUBTAR, que és una forma de pensar, de la meua capacitat de pensar per mi mateix..... I subratllo per mi MATEIX.

- I això és revolucionari?

-Jo diria que sí, que és molt revolucionari.... Com molt subtilment fa el gran pintor Velázquez quan pinta les princesetes, en el famós quadre de les MENINES. Ens està dient: "Jo seré un criat de gamma alta, pintor de la cort, però sense mi vosaltres no passaríeu a la posteritat" El mirall com a objecte és el missatge que expressa la nova època: l'individualisme, el poder de l'individu per damunt de qualsevol altra circumstància....

-M'està presentant a aquests personatges com autèntics comunistes, Sr. Satas....!

-Les etiquetes passen però la intenció sempre és latent: la igualtat, la llibertat per damunt de les coaccions, per damunt de l'AUTORITAT.... basades en la capacitat que tenim tots gràcies al poder de la nostra capacitat de pensar i raonar. La raó per damunt de l'autoritat: això és la modernitat, Sílvia... I això representa la ciència moderna, i això significa l'obra de Descartes....

- Molt bé, Sr. Satas, com no volem dependre de l'"autoritat" de qui paga mana, anem a fer un tall publicitari per a fer una mica de caixa....

.....

Bona tarda.... Som a l'espai "PENSAR NO ÉS AVORRIT"... Sóc Sílvia Martín i estem entrevistant al Sr. Antonio Satas, qui ens parla avui de René Descartes, com a precursor de la ciència moderna.... A micro tancat li preguntava al nostre convidat per la causa per la qual se'ns ensenya la història del pensament tot ignorant com van ser educats, silenciats les seves vivències, etc.... Sr. Satas, no seria interessant que això que els professors i professores anomenen "context" no comenci precisament per la biografia dels protagonistes ?

Té tota la raó, Sílvia, però això depèn de la perícia dels propis educadors. No hi ha cap llei que ho prohibeixi. Certament, com aquí la ràdio, també a les aules estem molt pressionats pel temps i els programes, que són prou feixucs... I sovint es considera que parlar de la vida quotidiana dels autors no és escaient....

-Li sembla que trenquem el motlle, Sr. Satas...?

-Per a mi, encantat, Sílvia....

Molt bé, ¿què ens pot dir d'aquest René? ¿Per què hauria d'haver sigut un nen abans que un gran pensador, oi?

I és clar que sí. ... De tota manera, ja he comentat abans que Descartes era més aviat d'un perfil discret, i no pensava pas que la seva infantesa fos molt digna de ser recordada, en un sentit positiu o traumàtic... Sabem que va néixer a Tours, una ciutat francesa amb molta història i ara declarada patrimoni de la humanitat per l'UNESCO.... Que els avantpassats del seu pare varen tenir una presència, ja fossin tresorers de la catedral de Tours, o bé alcalde de la ciutat ... Podríem situar el seu llinatge com de la noblesa baixa... El que sí resulta interessant

per comprendre millor la mentalitat del nostre protagonista, és que l'avi, Pierre, va ser metge, i que es va casar amb la filla d'una altre metge de la cort francesa.... Vull dir, que juntament amb les matemàtiques, l'altra afició o tendència de René Descartes, va ser la medicina...

-I què en sabem dels seus pares?

-Doncs que el pare, Joachim Descartes, va casar-se amb la seva cosina, i és per això que va haver de demanar una dispensa eclesiàstica especial, i que va ser lletrat en el Parlament de Bretanya...

-Així doncs no tots eren metges....

-No tots, és clar.... Val a dir que la seva família estava farcida de pensadors, universitaris, advocats, metges, cirurgians, lletrats i jutges... En resum, estava molt imbuït d'aquest binomi: dret i medicina. D'una banda, va aprendre la utilitat de l'argumentació per part dels lletrats, i també va fer palesa també la seva elecció de la medicina durant la seva maduresa. Descartes, René, va declarar que la medicina era l'estudi més important per al benefici de la humanitat, i ell es lamentava per no haver aprofundir suficientment en aquesta disciplina i de que mai no va aprendre a guarir una febre..

-Com és que el seu pare, Joachim, no va seguir la tradició del seu avi, metge...?

-No ho sabem... El que sí sabem és que la seva mare va morir jove quan ell era, probablement, encara un nadó, i que va créixer amb la seva àvia materna. El pare de René va tornar-se a casar tres anys més tard i va desplaçar-se a Bretanya... És a dir René Descartes va tenir una altra família adoptiva, doncs el pare va tenir més fills amb la nova muller. ... Sabem que també va tenir una dida, cosa natural en aquella època per als nadons d'un determinat estatus social.... Però, dada important! Aquesta dida va ser, molt probablement, protestant! Una altra dada important: molts dels millor amics de Descartes eren protestants i és obvi que ell professava una marcada simpatia pels protestants, cosa que contrasta amb l'actitud dels seus amics catòlics de França, doncs no compartien aquesta mateixa actitud...

-Altres dades importants que ens permetin rastrejar les influències de la seva infantesa?

- Algunes coordenades són importantíssimes quan les apleguem: Fixi's, Sílvia, un any més tard del naixement de René, el 1597, Jacob I, rei d'Anglaterra, va publicar la seva "*Demonologia*", en la qual proclama la necessitat de cremar totes les bruixes a la foguera, perquè considerava que eren moltes... Un altre fet importantíssim, i de signe contrari: El 1598 es va firmar l'Edicte de Nantes, prop on residia la família Descartes, que brindava llibertat i protecció als protestants de França... Un altre element que conflueix, dins l'àmbit de la ciència (recordi: religió.... ciència...), el mateix any es produeix la reforma en matemàtica, amb la qual s'introduïren els nombres aràbics com a sistema decimal que substituirà el feixuc sistema de nombres romans.... Aquest senzill canvi de notació va aplanar el camí per a una explosió en innovacions matemàtiques... I si volem afegir més elements a aquest còctel, afegeixi que cinc anys més tard, el 1603, el rei de França Enric IV crida als jesuïtes, a qui havia expulsat nou anys abans perquè un dels seus estudiants va atemptar contra la seva vida, i els cedeix el castell de La Flèche, no gaire lluny de Tours.... I és a La Flèche, escola d'élite regentada pels jesuïtes, on

Descartes s'educarà... Era la millor escola de França, comptava aleshores amb mil dos-cents alumnes.... Els estudiants només tenien una setmana de vacances per any, però més de cinquanta festivitats religioses.... Envien al petit René de deu anys a aquell col·legi, que ocupava cases senceres; els nens formaven grups, i joves sacerdots vivien amb ells per tal de mantenir l'ordre...

- Sr. Satas, com és que sempre que es fa la biografia de Descartes s'esmenta aquest col·legi, La Flèche? Tanta importància va tenir realment?

-Jo crec que sí. La Flèche era un col·legi que acollia estudiants que venien de tot França. A finals del 1604 hi havia cinc-cents fills de barons, comtes, marquesos, ducs, lords i cavallers, i altres set-cents alumnes que eren fills de la noblesa més baixa, com era el cas de René Descartes, i fins i tot de camperols, doncs l'educació era gratuïta i s'admetia tothom que pogués aprovar els exàmens.... Diuen que els jesuïtes oferien treball en la cuina als estudiants pobres, els donaven de menjar i fins i tot diners...També diuen que la política educativa jesuïta consistia en tractar tots els estudiants per igual, al marge del seu origen familiar....

- M'ha semblat entendre amb aquest "diuen" que no se'n refia gaire d'aquesta informació....

-Tinc un amic que s'acaba de jubilar que va estudiar en un internat jesuïta, als país dels càntabres, i m'explica que els fills de família rica menjaven bistec i els altres farinetes....A la mateixa taula i menjars diferents!...Amb això ja li dic tot..... És clar que després els jesuïtes s'han tornat progressos quan han marxat al Tercer Món, però fins aleshores.... ¿què vol que li digui?

- Bé, que més podem dir d'aquesta època sobre el jove René?

- Tenim informacions sobre la seva fragilitat: els responsables del col·legi ja van detectar la precocitat del nen René i també del seu estat delicat i li permetien romandre al llit fins les onze del matí a la seva habitació privada i que assistís a classe quan volgués... I això estava renyit amb els severos principis educatius dels jesuïtes...

-Sabem com era el currículum escolar de La Flèche?

- Bé, René Descartes va seguir el curs convencional de vuit anys. Durant els tres primers anys, va estudiar gramàtica i humanitats, els altres dos de retòrica. Tots els cursos es dictaven en llatí i les tasques dels estudiants, tant orals com escrites, es feien en aquesta llengua. Però també s'ensenyava grec i francès... Però els jesuïtes oferien molt més que una educació "de llibres". El jove René rebé classes de dicció, de teatre, de música, dansa, d'esgrima i equitació.... En síntesi, als estudiants se'ls ensenyava a ser cavallers. I, en particular, a conduir debats, que constituïa la manera principal d'aprovar els cursos... El mètode era el següent: un estudiant defensava una proposició, un altre l'atacava, i hi havia una discussió general que incloïa els professors. A vegades es transformava en una batalla campal... Però el que és interessant és que aquesta influència dels jesuïtes és ben palesa en la seva obra "Les Meditacions": els jesuïtes, l'ordre religiosa amb qui Descartes havia estudiat i on el filòsof tenia nombrosos amics, tenien —i tenen encara avui— com a centre de la seva activitat espiritual els «Exercicis Espirituals» del seu fundador Ignasi de Loiola. En llatí 'meditari' vol dir 'exercitar-se' i els Exercicis ignasians són un procediment de reflexió que es fa, generalment, en una situació

de retir espiritual. Al llarg de diverses setmanes i a partir de converses espirituals amb un director, qui fa els Exercicis aprèn a 'discernir', és a dir, a distingir el més convenient per al seu progrés espiritual. És segur que Descartes al col·legi de La Flèche devia haver fet algun cop els Exercicis i, en certa manera, devia tenir al cap aquest model quan proposa el recorregut de les MEDITACIONS METAFÍSiques que són, estrictament, el recorregut d'un esperit que dubta fins al coneixement evident i, a partir d'allí, n'extreu conseqüències per als diversos àmbits.

-O sigui que no té res a veure amb aquests exercicis orientals que se centren en la respiració?

-No. Avui, en el llenguatge més tècnic diríem que som com "proves de resistència" per comprovar la consistència o no dels arguments o de les teories...

- Pel que sembla l'educació dels jesuïtes donava bons resultats...

-Tot es reduïa a regles, pràctica, memòria i repetició..... I, sobretot, l'objectiu de la pedagogia jesuítica era la formació de la voluntat.... És important tenir en compte això: els jesuïtes no ressaltaven la teologia, sinó que pregonaven una fe senzilla i una obediència estricta, d'acord amb la seva estructura militar...

- I en acabar, què va passar?

-Doncs que després del cicle de 8 o 9 anys va marxar a Poitiers, on va aprovar els exàmens i va obtenir el seu títol de batxiller amb distinció, en dret canònic i civil... I, aleshores el seu pare i ell van parlar sobre el seu futur.... El pare volia que ingressés a treballar com a funcionari en el Parlament, perquè aleshores no hi havia oposicions, sinó que la condició de funcionari es pagava, i en certa manera s'heretava dels progenitors.... Però hi havia una pega: que l'edat mínima per treballar en el Parlament era de vint-i-set anys... Això no va funcionar: el seu germà gran, el primogènit treballava, amb una categoria inferior, al Parlament de Bretanya, però a ell no li entusiasmava la idea....

-I...?

- Doncs que els que no eren primogènits, els hereus, per tradició, estaven destinats a ocupar càrrecs eclesiàstics o anaven a l'exèrcit... I el jove René va optar per ingressar a l'exèrcit...

-Sempre s'anomena la seva estada en l'exèrcit quan es parla d'aquella mena d'inspiració del "cogito ergo sum".

-Anem a pams.... Tornem a la religió, a la política... Aquell era una mena d'exèrcit romàntic... Va servir en un regiment francès destinat a protegir una petita república protestant, les Províncies Unides (la capital comercial de la qual era Amsterdam), que havia obtingut la seva "llibertat" lluitant contra els espanyols de l'Imperi Catòlic....

-Aturi's un moment, Sr. Satas.... ¿França, no era catòlica?

-Sí... Encara que les Províncies Unides constituïen una república protestant, eren aliades de la França catòlica contra l'Espanya catòlica i el Sacre Imperi Romà Germànic.... D'aquesta manera, lluitar a favor de les Províncies Unides era lluitar a favor de França.... Ja sap, coses del que s'anomena la *realpolitik* i la lluita per l'hegemonia a Europa de l'època... A més, tingui en compte que durant la primera meitat del segle XVII, les Províncies Unides eren el lloc ideal per

als joves aventurers francesos amants de la llibertat. No només perquè era l'estat més liberal d'Europa, on un jove podia escapolar-se de les restriccions eclesiàstiques i familiars, sinó perquè també era el més pròsper en qüestions comercials, i superava Espanya per les seves riqueses... Hi havia curses de cavalls i apostes, prostitutes i beguda, caça... I, com, el 1609 s'havia firmat una treva de dotze anys amb Espanya, no hi havia perill d'entrar en combat i perdre la vida...

- A què es podia dedicar un jove ociós en aquelles terres...?

- Doncs podem imaginar moltes coses, però pel que ell va referir, un dels seus "vicis" en aquell moment eren les cartes. Es podien fer apostes i es podia també guanyar molts diners. Els nobles joves i rics podien arribar a perdre tota la seva herència... Descartes no era ric, però sembla que era jugador.... bastant "enganxat" a les cartes.... I sembla que guanyava, i també sembla ser que guanyava perquè era un geni matemàtic que sabia calcular les probabilitats. Sens dubte Descartes comptava les cartes, un mètode tan vell com el joc....

-Sr. Satas, no m'imagino pas un Descartes de taverna...!

- Bé, quan parlem d'apostes no es pot circumscriure només al joc de cartes, com si estiguéssim en un Casino... I havia també altres tipus d'apostes.... S'apostava per tot...

-Expliqui's...

-Diu la tradició que hi ha un abans i un després de la trobada que Descartes va tenir amb un gran matemàtic, Isaac Beeckman. També diu la tradició que es van trobar tots dos en un carrer de Breda mirant un cartell en el que un jove matemàtic disposat a guanyar diners desafiava els afeccionats a resoldre el problema que ell plantejava. Era un esport popular entre els joves nobles. L'interessat anotava el seu nom en el cartell i, si resolva el problema, el reptador li pagava una suma fixa. En cas contrari, ell era qui pagava... En aquella època hi havia matemàtics comparables a tafurs.

-Això sembla el que avui anomenem una llegenda urbana...

-Fos com fos, el cert és que Beeckman, un "holandès" vuit anys més jove que Descartes va exercir una gran influència sobre René. Va ser "amor a primera vista", una mena de germà gran o figura paterna intel·lectualment parlant... El René Descartes mandrós va tenir en Beeckman un esperó en les investigacions matemàtiques...

- Què va ser del tal Beeckman...?

-Doncs va morir jove, el 1637, el mateix any que Descartes va publicar el "Discurs del mètode", però la seva petja en Descartes va ser molt forta...

-I què va passar després...?

- Doncs que Descartes, un cop assolida la majoria d'edat, que era als 25 anys, es va dirigir a la zona de guerra.... Som a la Guerra dels Trenta Anys... Descartes disposava de varis exèrcits per triar. Podia afegir-se-se a les forces catòliques de Fernando, en suport d'Espanya, o a les forces protestants que recolzava França. Protestants i catòlics s'enfrontaven des del 1582... La missió

militar francesa en les Províncies Unides tenia com a finalitat, ajudar al primer ministre, el cardenal Richelieu, a afiançar la independència de França enfront al Sacre Imperi encapçalat per Espanya. No importava que França també fos catòlica.... El que Richelieu, tot i ser cardenal, intentava d'afirmar era la supremacia del poder civil i estratègic, enfront del poder religiós... Richelieu comprenia que el poder comercial, industrial i mercantil era més important que la religió en el món modern.

-Aquest joc d'aliances és una mica embolicat, oi?

-Descartes era ben conscient que la filiació religiosa no era tan important com el comerç i els assumptes d'Estat. Les Províncies Unides eren un oasi de tolerància intel·lectual i religiosa, eren independents i comercialment pròsperes. A Breda, Descartes era un ciutadà catòlic francès aliat en un regiment de França que pertanyia a un exèrcit holandès oposat a Espanya. El seu rei ho aprovava... Però m'imagino que, en cas d'unir-se a un exèrcit, segurament Descartes hauria escollit el dels protestants recolzats per França.... Recordi allò que he dit de la dida protesant...

-Bé, perdoni Sr. Satas... de tota aquesta història, n'he tret algunes conclusions, per tal d'aclarir una mica el panorama... : Que les matemàtiques eren una mena de esport competitiu de classe alta, i que Descartes estava entre dues aigües pel que fa a la divisió religiosa, era oficialment catòlic, però era protestant de cor.... ¿M'equivoco?

-Bé, hi ha un altre element en la vida i formació intel·lectual de Descartes: el seu interès per la medicina... En recordi's de la tradició familiar que abans hem esmentat...

- Així, doncs que tenim un solter d'or que no sap ben bé què fer amb la seva vida....

-Més o menys. René es va convertir en l'ovella negra de la família, amb una certa addicció al joc, la única font coneguda dels seus ingressos. El seu pare no el va poder convèncer de que comprés el càrrec de funcionari com a jurista.... La família en certa manera també li retreia que no sentés el cap i es casés....

- No es va casar mai, Descartes?

-No... Hi ha gent que creu que és un aspecte, el celibat, que s'atribuïa a una fraternitat esotèrica, els Rosa-Creu, relacionada amb els alquimistes.... Pel que sembla Descartes, al igual que altres científics de la seva època, com ara Newton, estaven atrets pel saber amagat i prohibit, l'únic que permetia la llicència de pensar i d'investigar en llibertat, lluny de la mirada de les prohibicions oficials... De fet, un dels personatges que també va marcar la seva vida va ser un sacerdot, de l'orde dels Mínims, el pare Mersenne, de filiació franciscana, que eren vegetarians..... I ho feien perquè d'aquesta manera encara serien més humils que els propis franciscans, que s'anomenaven "menors"

- És cert, en molts llibres es refereixen a aquest pare Mersenne....

- Efectivament, quan després d'una temporada de vagarejar per l'exèrcit, torna a París a solventar els problemes familiars i d'herència, que per al pare de Descartes va ser força

frustrant pel que he dit abans.... Pensem que René ja s'acostava als trenta....! I allí coneix al pare Marin Mersenne, un sacerdot dels "mínims"... Però aquest sacerdot tenia diners suficients per tal de pagar una immensa correspondència, llibres i experiments científics...

- A vegades m'he preguntat com es devien comunicar aquests investigadors entre ells, en un ambient de clandestinitat....

- El pare Mersenne, a manca de l'internet de l'època, feia de corresponsal, que consistia en posar en contacte els escrits de gent que anava fent pel seu compte, tot tenint cura de no fer-se notar per no atraure l'atenció de les autoritats religioses i polítiques, doncs les conseqüències podien ser molt perilloses..... Recordi Giordano Bruno cremat a la foguera de la Inquisició....

- Devien tenir un poder adquisitiu alt, oi?

- Doncs sí, però el que és important és que en aquella època, Descartes ja havia guanyat una certa reputació de matemàtic i devia formar del cercle escollit de gent que calia tenir en compte... I la seva estada a París és important perquè connecta amb el pare Mersenne, que administrava tota la seva correspondència dels altres intel·lectuals quan marxés cap a Holanda... Pensi que aquest sacerdot franciscà feia el que ara anomenariem d'editor d'una revista.... Ell feia de tot: escrivia sobre literatura, filosofia, matemàtiques i ciències... Informava a tothom sobre el que feia tothom, difonia problemes i suggeriments, intentava posar en contacte els oponents i feia d'intermediari per a les rèpliques.... Va escriure milers de cartes, posava en contacte a centenars de persones d'arreu d'Europa...

- I què passa després de París....

- Doncs que Descartes s'escapoleix per dir-ho així...

- Què vol dir que la Inquisició el persegueix?

-No, però comença un itinerari vital de "discreció", de retir i marxa de França....

-Per quina, raó, ¿religiosa, potser?

-Evidentment... El horno no estaba para bollos, que diuen... I podia viure sense opulència amb els diners que el pare li havia deixat en herència... També volia fugir de les expectatives familiars que li havien assignat.... I volia un ambient no tan tens en el camp religiós, com era el de França... I quan dic això em refereixo a les instàncies del poder que podien exercir el seu poder repressor...

-Tan asfixiant era l'ambient en temes religiosos?

-Hi devia haver una atmosfera clandestina força important, perquè el mateix sacerdot Mersenne sosté en els seus escrits que hi havia cinquanta mil ateus a París, és a dir, un de cada cinc habitants devia ser-ho...

-És ben curiós això que vostè diu, Sr. Satas, perquè me'n recordo –i jo era bona estudiant- que el que diu Descartes és que Déu és la garantia del nostre coneixement... Per tant, això ens fa creure que Descartes no participava d'aquell ateisme, oi?

- No podem fer similituds amb l'ateisme actual... Seria un error, Sílvia... Però sí podem dir que Descartes està en desacord amb la participació activa d'un suposat Déu, que era la concepció dominant en aquella època... Com ja m'hi referiré després, el Déu de Descartes s'assembla a un rellotger que, un cop acabada la feina, dona corda al rellotge (el món físic), i després aquest món ja funciona tot sol... I aquesta visió d'un Déu que crea una mena de MECANO i després es desentén era molt perillós en aquella època... Era un Déu que donava l'empenta al món però que deixava de participar-hi activament...

-Bé, continuem amb el tema religiós, Sr. Satas...

-La seva biografia ens assenyala que si Descartes era religiós, ho era amb un criteri cosmopolita i pragmàtic. Mai no va ocultar el seu catolicisme però no suportava la majoria dels sacerdots, encara que hi havia excepcions, és clar, i, d'altra banda, considerava que la majoria dels predicadors protestants eren imbècils... Pensi que la lluita religiosa entre catòlics i protestants a França estava en el seu apogeu... En marxar a Holanda podia oblidar-se de les qüestions religioses... I el cas és que Descartes se sentia amenaçat. Més d'un cop va demanar a Mersenne que no revelés el seu domicili a ningú o que mentís sobre on era o que desorientés a qui volgués trobar-lo.

- Podem relacionar el conflicte religiós amb qüestions polítiques....?

Doncs sí perquè marxar de França devia suposar també un acte de rebel·lia o de protesta.... Nou anys d'escriure la seva obra més coneguda, el Discurs del mètode, els protestants deixen de ser tolerats i es condemnen els seus dirigents.... Richelieu, el famós cardenal dels Tres Mosqueters, en realitat estava construint un estat absolutista: volia sotmetre no només als protestants sinó tota la noblesa... Perquè, de fet, volia enviar un senyal molt potent de que tampoc l'Església Catòlica havia d'immiscir-se en els afers d'Estat... No se sap ben bé si Descartes ho va viure d'aquesta manera, però sí és clar que la marxa de Descartes cap a Holanda a finals del 1628 fou un acte de solidaritat amb el protestantisme republicà francès contra l'opressió totalitària catòlica i monàrquica, i també en solidaritat amb el cristianisme liberal que lluitava contra la Inquisició espanyola. Ell no s'oposava a la religió catòlica sinó a l'estat catòlic, perquè Richelieu el que va aconseguir va ser una religió estatal ... Per tant, va escollir la llibertat, encara que allò significués abandonar França... S'ho podia permetre en recollir l'herència que la família tenia destinada a comprar un càrrec de funcionari públic.

- I què va passar després?

-Doncs que es va treure, en certa manera, la careta. Va conèixer el 1630 Constantijn Huygens, primer secretari i assessor de dos comandants en cap de les Províncies Unides, i això va marcar la seva trajectòria, doncs Huygens, que tenia la mateixa edat de Descartes, es va convertir en el seu major promotor i protector. Aquest Huygens era també amic i mecenes de Rembrandt.... Per tant amb aquest blindatge, Descartes va creure que ja no necessitava

preocupar-se massa pels seus enemics... Val a dir, però, que tampoc s'exhibia, sinó que intentava sempre viure al camp, discretament... Al cap de tres o quatre anys, era un dels filòsofs més visibles i millor connectats d'Holanda...

-Sembla contradictori això que em diu, Sr. Satas.... discreció i celebritat...

-Bé, celebritat entre els cercles intel·lectuals, i discreció perquè sovint canviava de domicili...

-Per amagar-se de la repressió catòlica, potser?

-Els estudiosos també s'ho pregunten. Per visitar amics, estudiosos, editors, universitats... Però també sembla ser que viatjava d'un lloc a l'altre per evitar la pesta. Pensi que per aquella zona, a la ciutat de Leiden, la pesta va provocar la mort de mil cinc-cents persones en tan sols una setmana, i va multiplicar la mortaldat aquesta xifra per deu.

-A que es devia la seva fama, a la seva condició de matemàtic?

-Sobretot a la seva condició de filòsof.... Descartes tenia molta autoestima, que diríem avui, i era molt ambiciós... Déu anys abans de la publicació del "Discurs del mètode", Descartes ja parlava de substituir la filosofia i la ciència aristotèlica per la seva pròpia... I pretenia, fixi's bé, Sílvia, pretenia convèncer els jerarques de l'Església catòlica que abandonessin la filosofia i els llibres de text escolàstics, que s'havien usat durant segles, per tal de reemplaçar-los per la filosofia cartesiana i un llibre de text que ell es proposava escriure...

-Una mica cregut, no?

-Alguns van creure que era un llunàtic que delirava... Un filòsof laic que deia que convenceria els jesuïtes per tal d'usar un llibre de text en comptes de les exposicions de Sant Tomàs i d'Aristòtil.... Havia perdut la xaveta!!!!

-Però sí que tenia credibilitat com a matemàtic...!

-Efectivament, Descartes tenia reputació com a geòmetra, però mai no havia publicat res, i molt menys un tractat filosòfic o científic... Ell aspirava a unificar les ciències amb un mètode basat en la matemàtica... També havia desenvolupat algunes teories en òptica... Però d'aquí a iniciar una campanya per substituir les ensenyances d'Aristòtil per la seva pròpia filosofia hi havia un bon tros!!!

- I com és que es va atrevir...?

-Doncs perquè pensava que comptava amb protectors importants, als quals ja m'he referit... I perquè en contrast amb les velles i tradicionals universitats franceses, les universitats holandeses eren noves i més innovadores, i més agosarades... Es tractava doncs d'una tasca de divulgació en els centres o institucions acadèmiques que podien servir de motor..

-Però el protestantisme també és molt rígid en temes religiosos i dels texts sagrats, ¿o no?

- Miri, Descartes tenia passió per l'anatomia... Durant un temps disseccionava animals i per aquest motiu anava gairebé tots els dies a casa d'un carnisser per veure com sacrificaven els

animals; llavors ordenava que li portessin les parts que ell volia anatomitzar amb major tranquil·litat... Perquè l'anatomia era un tema candent en aquesta època... El quadre de Rembrandt n'és un exemple...

-I en aquest ambient protestant, se'l va acusar d'ateisme....?

-Bé, com ja l'he dit, Descartes s'interessava per la medicina, la naturalesa dels animals, etc.... Però abans havia de demostrar quines són les forces originàries que fan funcionar el món, el que en filosofia anomenem Metafísica.... I la metafísica de Descartes contenia el fonament sòlid que assegurava la certesa de la seva física, del seu coneixement de la naturalesa.... Un cop que es demostrava l'existència de Déu i es revelava que el món només consistia en matèria en moviment que seguia les lleis naturals garantides per Déu, tot el que Déu necessitava per posar el món en moviment era donar-li una empenta, com ja l'he dit abans...

-I no ho van rebutjar les autoritats holandeses?

-Doncs, per tal d'eludir l'objecció de que s'allunyava d'allò que hi havia descrit al Gènesi, va qualificar la seva història de faula. Però una faula molt útil, perquè un cop que sabem que la matèria es mou segons les lleis eternes de la naturalesa, podem controlar aquests moviments pel bé de la humanitat...

- I va colar?

-Un moment, Sílvia.... Descartes va passar dels cossos celestes als fenòmens atmosfèrics, com ara l'arc de Sant Martí, i d'aquí a les explicacions sobre els cossos vius. La culminació de la faula seria la descripció de com podia formar-se un cos humà a la manera de com es munta un MECANO, com diríem avui. Aleshores, tot el que aquest cos necessitava per ser humà era la seva unió amb una ànima humana... Descartes tenia clar que cada ésser humà constituïa aquesta unió entre el centre de comandament, l'ànima, i la sala de màquines, el cos.... Però la resta d'animals, només eren màquines, autòmats que es movien per estímuls i respostes, incapaços d'expressar pensaments o sentiments, i d'experimentar plaer o dolor. No tenien ànima...

-En el debat que va haver al Parlament de Catalunya abans de la votació sobre les corrides de toros, el senyor Jorge Wagensberg va dir que el toro patia, amb aquells instruments de tortura....

-Doncs aquí Descartes no hi estaria d'acord...

-És cert que maltractava gossos per demostrar que no sentien res?

-Tampoc es tracta de parlar de Descartes com un trastocat mata gossos.... Però, efectivament, abans que els psicòlegs conductistes del segle XX, ja al 1630 Descartes fa una primera descripció coneguda del condicionament responent (reflex condicionat), i explica al pare Mersenne, el seu corresponsal, que després d'assotar un gos sis o vuit vegades al so d'un violí, el so del violí seria suficient perquè el gos gemegués i tremolés de por... En definitiva, Descartes experimentava...

-Com és que aquesta vessant de Descartes és tan desconeguda?

-Per varis motius, suposo.... Primerament, perquè les obres filosòfiques van enfosquir el seu altre treball, i també per d'altres raons de mera supervivència... Tres anys després d'aquests experiments, quan Descartes ja havia acabat el seu llibre sobre ciències naturals i animals, i estava a punt d'enviar-li al pare Mersenne perquè el publicés, s'assabenta que Galileu havia estat condemnat pel papa Urbà VIII per contenir la tesi de que la Terra girava al voltant del sol... Va tenir una crisi de pànic i va escriure a Mersenne que estava disposat a cremar tots els seus papers o a posar-los en un amagatall.... Doncs si a Galileu, que era italià i havia tingut bones relacions amb el Papa, li havia succeït allò, què no li farien a ell.... Perquè ell partia dels mateixos principis que Galileu! I afegia que ell mai no publicaria cap discurs que fos reprovat per l'Església... Si la seva ambició era que els centres d'élite obrissin les portes a les noves idees sobre el món físic, la condemna de Galileu les tancava definitivament.... I, sobretot els jesuïtes no acceptarien mai un llibre condemnat per l'autoritat eclesiàstica.... Així que quatre anys d'investigacions sobre la naturalesa van restar sense publicar.

- I així s'acaba la història?

-No, Sílvia, no... Descartes es va recuperar aviat de la commoció de la condemna de Galileu... Va reunir tot el que havia escrit en aquelles investigacions que ell havia titulat "El món" i va publicar per separat "La diòptrica" on sintetitzava els seus estudis sobre les lents, i la part que havia dedicat als fenòmens atmosfèrics ho va publicar en un altre discurs anomenat "Els meteors".... I, en plena eferescència creativa escriu i publica "El Discurs del mètode", el seu llibre més conegut... I, no s'ho perdi, Sílvia, ho escriu en francès!!

-I això és rellevant, Sr. Satas?

-El Discurs del mètode era una obra que parlava de com cal mirar el món des d'una nova perspectiva, de seguretat en la informació no enganyosa que ens haurien de proporcionar els nostres sentits.... I va decidir presentar la seva filosofia en francès, en part, per tal que les dones poguessin llegir la seva obra!

-Descartes, feminista?

-Probablement perquè la volia dedicar a la seva filla, Francine, fruit de la relació amb Helena amb qui mai no va arribar a casar-se... Totes dues van morir de febre, probablement. Primer la nena Però ell volia publicar la seva obra en francès, primer perquè no volia cridar l'atenció dels erudits i catedràtics, atès que el llatí era el canal de la gent lletrada i que podia buscar-li les pessigolles.... I si Galileu havia estat condemnat seria millor evitar que la seva filosofia no es tractés en les escoles catòliques.... Tanmateix hi ha una altra raó que a mi m'atrau, perquè representa el Descartes rupturista i trencador, i que manifesta aquesta convicció que tots som iguals en néixer, també en intel·ligència.... Ho expressà així: "Escriu en francès perquè crec que qui només usen la seva raó natural pura jutjaran millor les meves opinions que qui només creuen en llibres antics".

-Doncs sí que sembla un Descartes desafiant i irònic respecte la cultura acadèmica, rància i tradicionalista...

-Però, finalment, també es van traduir ràpidament al llatí... Els seus estudis sobre geometria, diòptrica i meteorologia van tenir tant d'èxit que no van trigar gaire en traduir-se al llatí. La reputació de Descartes ja estava assegurada en geometria, després de solucionar el que s'anomena el problema de Pappus....

-Pappus?

-Sí, Pappus d'Alexandria, un dels últims grans geòmetres grecs... Descartes es lamentava d'una de les grans limitacions de la geometria grega era la limitació pitagòrica, que només reconeixien els nombres naturals, i hi havia segments que no poden ser mesurats amb exactitud per la unitat, i això va impossibilitar l'acceptació de que a cada segment rectilini és possible associar-li un nombre que dona la seva longitud.... En fi, qüestions que els especialistes en matemàtiques coneixen... I, a més, de solucionar el problema de Pappus va formular la llei de la refracció en estudiar les lents, com ja he dit abans.... i, pel que fa a la meteorologia va explicar els falsos sols i l'arc de Sant Martí.

-Falsos sols?

-Sí, és un curiós fenomen atmosfèric, conegut també com parheli, que consisteix en la contemplació real de dos sols a l'hora. Es dona sobretot en latituds fredes en dies clars d'hivern. És sorprenent perquè semblen coexistir dos sols..... De fet, és causat per la refracció de la llum solar...

-Ja veig que Descartes era un gran físic de la seva època...

-Realment important, però ell trobava que encara mancava una base metodològica per avançar en les ciències naturals, així que necessitava d'una estructura argumental prèvia a aquestes ciències. En això consisteix "El Discurs del mètode", i sobretot va tenir un gran impacte en alguns professors joves a les Províncies Unides..., a Holanda, per entendre'ns.

-Però Descartes destaca sobretot com a matemàtic, oi?

-A la seva època tothom pensava que Descartes era el número 1, Fermat, el número 2, si ho simplifiquem als termes competitius actuals... Realment era el més gran de la seva època... Però ell mateix atribueix a la influència del seu "mestre" Beeckman molt de mèrit... Beeckman li havia mostrat una forma de física matemàtica que consistia en la construcció de models geomètrics dels fenòmens naturals, com ara la pressió de l'aigua. Beeckman va demanar a Descartes que elaborés la llei dels cossos en caiguda i un estudi de les vibracions harmòniques de les cordes, que Descartes va exposar en el seu "Compendi de música", el 1618... És per això que reconeix el mèrit d'haver-li mostrat la possibilitat d'aplicar les matemàtiques - concretament, la geometria- a tots els fenòmens físics, incloses l'anatomia i la fisiologia.... Això significava que les matemàtiques podien representar allò que ell somniava: UNA CIÈNCIA UNIFICADA, de manera que tots els fenòmens naturals podien estudiar-se i comprendre'ns amb un sol mètode... Un mètode que no era altre que la generalització del procediment analític que utilitzava per tal de resoldre problemes matemàtics

-És el famós mètode de les quatre regles...

-Efectivament... Ep! Que no són les de sumar, restar, multiplicar i dividir...!

-És clar que no, Sr. Matas, però en la meua època d'estudiant, ho dèiem així per facilitar la memorització de cara als exàmens...

-I és que realment és un mètode tan senzill que sorprèn...!

-Ens ho podria exposar?

-Primera, no donis per vertader allò del que no tinguis evidència...

-Aquesta regla, Sr. Satas, sempre m'ha xocat... No hi ha res amagat en aquesta paraula? Perquè ¿què vol dir "evidència"?

-Bé, Descartes s'hi refereix a l'"evidència", com aquell coneixement sense intermediaris, directe. Es tracta de tenir una "idea clara i distinta".

-Tornem'-hi.... Paraules aparentment clares, jajaja, però ¿realment què signifiquen?

-Doncs miri, per a Descartes, tenir una idea clara vol dir tenir "focalitzat" un objecte, com diríem avui.... Separat dels altres objectes; i tenir una "idea distinta", significa tenir un coneixement de les seves parts internes. Li posaré un exemple: Fixi's en la meua mà. Vostè la pot percebre "separada", o "focalitzada", independentment del meu braç.... I, després, pot distingir les seves parts, separatament: els dits, les ungles....

-D'acord, Sr. Satas, aclarit.... Continui, sisplau...

-Segona regla: Divideix cada dificultat que examinis en tantes parts com sigui possible...

-És aquesta regla a la que es referia quan al principi esmentava allò de l'anàlisi de sang....?

-Efectivament: dividim cada dificultat o qualsevol fenomen que vulguem estudiar en les seves parts més simples.... Ell ho anomena "naturaleses simples"..

-D'acord. Continuem...

-Tercera regla: Dirigeix els teus pensaments en ordre, començant pels més simples i després, lentament i gradualment a allò més complicat, per tenir una visió més completa....

-A això li podríem dir "síntesi"?

-Bé, el nom no fa la cosa... Podríem dir també una visió més general i global .

-I la quarta?

-Doncs la quarta vindria a ser el mateix consell que diem als alumnes abans de que lliurin l'examen: fes un repàs i vigila que no hagis oblidat res...

-Doncs, realment sí que és increïblement senzill.... Però tinc la impressió de que no pot ser només això.... És massa fàcil, enganyosament fàcil...

-Bé, Sílvia, la invenció admirable era el seu mètode més específic de geometria analítica, és a dir, representar quantitats mitjançant línies i línies amb símbols algebraics. Amb aquest mètode els problemes geomètrics podien representar-se i resoldre's algebraicament, i els problemes algebraics, mitjançant la geometria....

-Sisplau, Sr. Satas, recordi que jo sóc de lletres..... Vostè empra amb molta fluïdesa el mot "àlgebra" i no el puc seguir.... Em pot aclarir aquest terme?

-Etimològicament, prové de l'àrab i significa "reducció". L'àlgebra és una de les branques de les matemàtiques, amb la geometria, l'anàlisi matemàtica, la combinatòria i la teoria dels nombres.... L'àlgebra és la branca de les matemàtiques que estudia les estructures, les relacions i les quantitats...

-És una eina útil?

-Doncs sí, perquè, a diferència de l'aritmètica, on només utilitzem nombres, a l'àlgebra els nombres són representats per símbols –normalment lletres: "a", "b", "c", "x", "y", "z" -... I això és útil perquè permet la formulació general de les d'aritmètica, com ara "a + b = b + a", i això permet l'exploració, des de fora, de les propietats dels propis nombres reals; permet referir-se a nombres "desconeguts", formular equacions i resoldre-les, etc...

- Ara ja em situo una mica més..., però només una mica...

-M'agradaria afegir un "petit" detall: Descartes realitzà aquests descobriments quan tenia entre els vint-i-tres i vint-i-quatre anys... Com altres genis a aquesta edat ja havia dut les seves troballes tan lluny com podia... La seva tasca creativa acabaria aquí.... I pensí que els seus treballs van ser aprofitats per Leibniz i Newton, que el varen aplicar al càlcul infinitesimal durant la generació següent... Els infinitesimals són quantitats infinitament petites i se solen considerar com a nombres en la pràctica...

-Però....

-¿?

-Tinc la impressió, Sr. Satas, que no m'ho ha dit tot... Com si tingués algun retret a fer-li....

-Jejeje... No es tracta d'això.... Però, sí, és cert.... Al igual que Beeckman, Descartes assenyalà la direcció correcta en fomentar l'aplicació de la matemàtica a la física, però ell es va consagrar a estudis no matemàtics d'anatomia i fisiologia, tot i que ho abordava com una classe de mecànica.... Descartes no va elaborar una física matemàtica dinàmica, com Newton...

- Sr. Satas, encara hi ha un aspecte que no acabo d'entendre.... Si per a mi ja és difícil seguir les seves explicacions, en un món, com el actual on se suposa que les aplicacions matemàtiques les tenim ja força integrades en la nostra vida diària, i parlem d'imatges digitalitzades o numèriques, etc... com si tal cosa... ¿Com és possible que Descartes arribés a ser tan famós... encara que fos entre el món dels lletrats? ¿Tan alt era el nivell de coneixement matemàtic aleshores?

-Bé, sabem que la geometria amb regla i compàs era la reina de les ciències matemàtiques durant la primera meitat del segle XVII, i molts membres de la noblesa la practicaven com a passatemps, fins i tot, amb passió i de forma obsessiva. ...

-Això explica que es relacionés amb gent rica i important....

-Probablement.... Però també hi havia d'altres jocs matemàtics que apassionaven, igual que avui dia, a la gent de tota classe i condició, els jocs de cartes... I ja hem comentat que Descartes n'era un apassionat amb el càlcul de probabilitats...

-Pel que fa al camp on Descartes es va fixar ¿ell va ser un pioner?

-Bé, Descartes va fer un pas decisiu, però una generació abans, ja hi va haver a França matemàtics que van posar les bases... Val a dir que l'anàlisi matemàtic ja es troba a Apol·loni de Perga, un geòmetra grec del segle III abans d'ara, qui va ser qui va donar nom d'el·lipse, paràbola i hipèrbola a les figures que coneixem.... Però Descartes va donar un pas fonamental en el desenvolupament de la matemàtica moderna, i ho sabia.... Probablement l'arrogància era una de les seves no virtuts, atès que no s'amagava pas de la seva absoluta superioritat en matemàtica...

-I a què es va dedicar després dels seus èxits....

-Va rebre un cop molt fort a la mort de la seva filla Francine, que va ser atacada per l'escarlatina i va morir als pocs dies de febre. Descartes lamentava que, malgrat tot el seu treball en medicina, mai no havia après a curar una febre....

-Però això no el va aturar, m'imagino...

-No. Ell va continuar amb el seu projecte: fer conèixer el seu mètode tot intentant convèncer als polítics amb poder.... I això no era fàcil ni a la mateixa Holanda on el calvinisme ortodox era la religió dominant. Ell confiava força amb el patrocini dels dirigents polítics de les Províncies Unides, fins que es va pagar la factura d'excés de confiança.

-Ara no el segueixo, Sr. Satas...

-Hauríem de tornar al problema religiós, i no sé si tindrè prou temps....

-Vostè no es preocupi d'això, que això ja ho controlo jo... Ara m'ha intrigat...

-Doncs bé, Sílvia... Els teòlegs holandesos tenien gran disputes entorn de la predestinació...

-No li veig la relació, Sr. Satas...

-Miri, hi ha una distinció ja clàssica entre protestants i catòlics: Els protestants són més fidels al cristianisme primitiu: el cristianisme primitiu diu que tots els humans som pecadors, que és una manera de dir que som egoistes i insolidaris o prepotents perquè pensem que podem viure pensant que dominem el món i prescindir d'una força suprema de la qual depenem, o sigui Déu... El pecat original representava l'arrogància que havia portat a la perdició al món antic

-I...?

-Doncs que el protestantisme recupera aquest principi: Com som pecadors, a la nostra mort Déu només salva les ànimes d'aquells que ell decideix i prou, mentre que els catòlics afirmen que les bones obres, la fe... ens poden salvar.... I els calvinistes més ortodoxes, que imperaven a Holanda, eren dels primers....

-Però....

--Doncs que a Holanda hi havia una facció minoritària del calvinisme, els calvinistes *remonstrants* (que vol dir protestataris) creien que Déu predestina els escollits tot tenint en compte, en certa manera, les bones obres.... Amb la qual cosa, hi cabia la possibilitat de que tots arribessin a salvar-se...

-I això era tan greu?

-Sí, perquè el protestantisme accentua molt la omnipotència d'un ser superior, totpoderós, per contrastar-lo amb la insignificança dels humans... Els *remonstrants* o arminians pensaven que els camins de Déu havien de semblar raonables als éssers humans, mentre que els calvinistes ortodoxes es reafirmaven en la idea de que les vies del Senyor no són a l'abast de la comprensió humana.... I per acabar-ho d'adobar, aquestes dues faccions també s'enfrontaven en l'aspecte polític.

-De quina manera?

-Doncs que, per bé que estaven d'acord que l'Estat i la religió han de tenir un cert lligam per mantenir l'ordre, però mentre que els calvinistes ortodoxes, que eren conservadors, pensaven que els governants havien de subordinar-se a l'Església, els calvinistes arminians eren liberals i republicans i lluitaven per tal que l'Església se subordinés a l'Estat....

-I això de quina manera li complica la vida a Descartes?

-Doncs que el cap d'Estat amb qui confiava Descartes, el príncep Maurici, recolzava als ortodoxes per pur oportunisme, perquè pensava coronar-se rei amb el suport d'aquests conservadors...

-Però Descartes no era ni una cosa ni l'altre.... No entenc com això l'implica...

-Un dels sacerdots que tenia fil directe amb el cap d'Estat va interpretar que la filosofia de Descartes posava molt d'èmfasi en la raó humana, i que això recolzava perillosament les postures dels calvinistes més liberals i republicans.... Descartes sostenia que qualsevol que tingués fe podia anar al cel, doncs tenia una visió optimista de la bondat humana i s'oposava frontalment a la predestinació arbitrària d'un suposat Déu castigador... Perquè això també suposava negar l'existència de l'infern

-Encara no acabo de veure-li la importància....

-Els més conservadors van veure en Descartes la taca de l'ateisme... I ara sí que havia begut oli, perquè fins i tot li van enviar la policia. Sortosament el cap del govern va intervenir perquè també volia frenar el poder dels predicadors ortodoxes....

-Què va declarar Descartes?

-Doncs que ell no era ateu.... Però ja Holanda no li va semblar tan acollidora.... I va marxar a París, on, probablement va anar també per demanar una pensió del govern o entrar en la cort.... I es va trobar amb una revolta on s'enfrontaren el Parlament i el rei... Entre que això no li feia el pes i que tampoc li van reconèixer econòmicament els seus mèrits, va acudir a la crida que li feia la reina Cristina de Suècia, ferit en la seva autoestima.... Tenia aleshores cinquanta-dos anys.

-I és allí on agafa una pulmonia i mor....

-Això diuen, però abans d'acabar li diré alguna cosa...

-Vol mantenir la intriga fins al final, oi?

-Sí, perquè també té un interès polític i religiós.

-Doncs molt bé, com vulgui.... Nosaltres no tenim mecenes tan poderosos i necessitem la publicitat per pagar al personal, i en uns minuts continuem....

Bona tarda. Us parla Sílvia Martín. Esteu sintonitzant Ràdio Iluro des del 92.3 del dial de la FM. Continueu escoltant aquest trenta-novè programa de "PENSAR NO ÉS AVORRIT". Avui comptem amb la presència del professor Antonio Satas, que ens està parlant de Descartes. Recordem també als nostres oïdors que durant aquesta setmana s'està celebrant a molts centres escolars la Setmana de la Ciència.... I que el professor Satas, ho és precisament de Filosofia....

-Bé, Sr. Satas, com diuen als judicis, hem d'anar perfilant les conclusions finals respecte del nostre personatge, i és per això que m'agradaria proposar-li algunes preguntes....

-Vostè dirà, Sílvia....

-La primera. Hi ha un element que no acabo d'apamar: la importància d'això que vostè ha anomenat de la "unificació de les ciències". Després en tinc d'altres....

-Bé. D'entrada li diré que el nostre sistema universitari, dividit en especialitats, està basat en el model de la Biblioteca o Museu d'Alexandria, que al seu torn tenia com a model l'escola del Liceu, d'Aristòtil, del segle IV abans d'ara....

-I en què consistia?

-Doncs com Aristòtil era sobretot biòleg... Ell creia que cada àrea del saber tenia els seus propis principis, les seves pròpies lleis.... I així quan intentem conèixer la naturalesa cal pensar-la com

un habitatge, amb les seves habitacions respectives, on cada habitació funciona amb codis diferents, al igual que cada espècie animal té itineraris diferents i específics. D'aquesta manera no podem aplicar els principis d'una àrea als d'una altra àrea del saber....

-I aquest era “el pecat” d'Aristòtil que tan frenava la ciència a partir del Renaixement?

-No només era això.... Hi havia una raó més important i profunda.

-Quina era?

-Els filòsofs escolàstics, que es basaven en la manera d'entendre la naturalesa d'Aristòtil, creien que tot té un esperit o ànima. I quan parlo de “tot” m'estic referint a la naturalesa. La naturalesa era una mena d'animal viu, que posseïa desigs i el poder de buscar una satisfacció.... Li posaré un exemple: les arrels d'un arbre s'estiren perquè desitgen captar l'aigua de sota terra.... El cossos cauen perquè desitgen trobar-se en el seu lloc natural, com deia Aristòtil, com si fos un tren que arriba a l'estació final... És a dir la naturalesa estava dividida en estances i cada estança tenia els seus habitants corresponents..... I el fum puja cap a munt perquè és el seu lloc “natural”, etc.

-Sembla un xic infantil, oi?

-No s'ho pensi.... És la visió del pagès. És la mentalitat del sentit comú, que va predominar en les zones rurals, que va predominar durant l'època medieval. I és la visió del sentit comú, la que fa cas als sentits...

-O sigui que si els glans es converteixen en alsines o roures és perquè “ho desitgen” i , aleshores, es posen en marxa....¿

-Efectivament... Sona animista, o panpsíquica, que vol dir, que totes les coses vives tenen ànima, un ànima que desitja convertir-se en quelcom d'altre, tenen una intencionalitat, com els humans... Aleshores, la visió de l'estudiós que volia controlar una cosa, havia d'intentar esbrinar quins eren els seus desigs, i llavors, tractem de manipular-ho mitjançant la frustració o la satisfacció de les seves aspiracions...

-Doncs Sr. Satas, jo no n'era conscient de tot això....

-Doncs aquesta manera d'entendre la naturalesa va predominar més d'un miler d'anys.... El que passa és que ara estem jugant en una “altra pantalla”, com dirien els addictes als jocs de la PLAY..., tenim una altra manera d'interpretar i “mirar” el món.

-I què en pensava Descartes?

-Doncs que això era una tonteria. La persuasió no funciona amb les coses, per bé que sí funciona, en canvi, amb les persones, doncs les persones –i només les persones- tenen esperit, ànima o ment.. I només les persones amb ment tenen desigs i poden fer coses.... I els cossos estan mancants de desigs i de poders.... I tan sols es mouen perquè els seus engranatges interactuen quan xoquen uns amb els altres. Per tal de controlar aquest món d'objectes físics, només cal saber cap on cal empènyer...

-Imagino que això va suposar tota una ruptura.... És el que vostè va anomenar una “nova manera de mirar el món”, oi?

-Això és el que s’anomena MECANICISME, i que consisteix en que la naturalesa s’entén com un conjunt de cossos desproveïts d’ànima que es desplacen només quan es fa força contra ells... Amb això va dessacralitzar completament la natura...

-Ara capto aquella expressió que vostè va fer al principi: “dessacralització de la naturalesa”....

-Sí.... I amb aquesta mentalitat Descartes va desmitificar lo sobrenatural.... Com que els cossos no tenen ànima, no són conscients de ells mateixos, no senten i no pensen. No fan res per si mateixos perquè estan mancats d’un JO... només són empesos...

-El famós COGITO?

-Exactament. Tots els cossos vius són màquines, matèria inerta, i si nosaltres no tinguéssim ànima, nosaltres mateixos no seríem persones, sinó només carn i ossos, zombis, robots, androïdes... No hi ha res d’especial, ni d’espiritual ni sagrat en el cos.... Amb el cos podem fer el que vulguem....

-Això no agradarà als antitaurins i ecologistes....

-Alguns fonamentalistes n’hi ha que no tenen sentit de la història. No es poden fer comparacions anacròniques... Cal contextualitzar els avenços científics.... Descartes va declarar que els animals són màquines i que, fins i tot el cos humà ho és. Els humans serien autòmats – com els altres animals- , gins vius que actuen de forma inconscient per estímul i resposta, si no fos perquè cada cos humà està unit a un ànima. I només els animals humans la tenen. Per a Descartes, aquesta ànima era la ment humana i allò que anomenem conscient. El JO humà, la persona, segons ell, era la ment, no pas el cos, atès que la ment té llibertat, és a dir, la capacitat per aconseguir que el cos humà actuï de formes diverses en reaccionar als estímuls de l’entorn... Segons el pensament de Descartes, el que ens fa humans és que podem dirigir el moviment del nostre cos, o al menys en part, si parem atenció...

-I explicava com succeïa això?

-No, no sabia com funcionava aquest procés... El concepte cartesià dels animals com màquines és, de fet, el fonament de la psicologia conductista....

-Ah, ja deia jo que això em sonava al gos del laboratori de Pavlov...!

-Realment és així.... Segons Descartes, els animals no pensen, només actuen o, el que és el mateix, són impulsats per altres cossos... De tal manera que podem entendre’ls i predir el seus moviments amb només observar la seva conducta...

-Interessant....

-El que també tindrà repercussions en altres activitats científiques... Doncs la tesi de que els animals són màquines també va donar un gran impuls a la investigació anatòmica i fisiològica...

Com els animals no humans estan mancats de ment i ànima, no són conscients: ni es coneixen a si mateixos ni experimenten cap dolor ni plaer... I, per tant, podem obrir animals vius per veure com funcionen sense preocupar-nos pel seu patiment.... I això permetia que, fins i tot, els més porucs o amb més escrúpols religiosos, duguessin a terme la vivisecció.

-Imagino que aquesta mentalitat mecanicista va tenir altres repercussions...

- I tant!.... Si deixem de banda els animals, i pensem en el món com una totalitat, ens podem preguntar: Si la matèria es limita a rebre impulsos externs, ¿com va arribar a organitzar-se per formar aquest relligat tan fabulós que és el món natural? ¿Com es va posar en moviment tot plegat? Doncs, segons Descartes, Déu va introduir certa quantitat de moviment en un món farcit de matèria i després va agitar-lo fins que es varen desenvolupar els cossos.... Tot mitjançant interaccions purament mecanicistes, a través del contacte... La quantitat de moviment es va conservar i el món evolucionà...

-Això sembla una narració del naixement del món, però explicat d'una forma ben diferent a la Bíblia....

-Entén ara, Sílvia, les cauteles de Descartes? Entén el capgirament que representa tot plegat, i els ulls de poll que devia trepitjar?

-Ara ja ho vaig captant.... A això és el que s'ha donat el nom de DUALISME CARTESIÀ...

-Efectivament... Però Descartes no volia convertir-se en professor. Ell, però, sí volia formular una nova filosofia de la naturalesa –física i fisiològica- per tal que els professors ho ensenyessin...

-I tenia raó, Descartes...? Vull dir, la ciència posterior ha confirmat l'eficàcia d'aquesta nova mentalitat?

-Jo diria que sí... En essència Descartes no anava desencaminat.... Va ser el primer en descriure el principi del que s'anomena l'arc reflex...

-Pot concretar això, Sr. Satas?

-L'arc reflex és el trajecte que realitza l'energia de l'impuls nerviós d'un estímul de dues o més neurones. La medul·la espinal rep els impulsos sensitius de l'organisme i els envia al cervell, el qual envia impulsos motors a la medul·la que els envia, al seu torn, als òrgans a través dels nervis espinals.... Un cop rebuda l'ordre, l'òrgan o el receptor d'aquesta instrucció, executa l'ordre.

-O sigui, que Descartes és un pioner de la fisiologia?

-I tant...! El model mecanicista, la descripció de com el cos rep estímuls i respon com una màquina, és un gran avenç.... Va anticipar-se a Pavlov, com vostè ha dit, pel que fa al condicionament responent o reflex condicionat.... Però, parlant en termes més generals, Descartes tenia raó pel que fa al funcionament de la màquina animal.... La biologia, doncs, ha estat cartesiana des d'aleshores.... És més, jo diria que la teoria cartesiana de l'estímul i la

resposta és la mateixa que s'ensenya avui en les facultats de Medicina i en els departaments de Biologia i Psicologia.

-Per això deia vostè que calia tenir en compte l'afició de Descartes per la Medicina, oi?

-No només per la Medicina.... Aquest model mecanicista del cos i del cervell és una explicació de com funciona la màquina animal d'acord amb les lleis físiques.... Així pot usar-se per tal de predir i controlar el moviment dels cossos animals... El mètode cartesià constitueix un immens avenç sobre la noció aristotèlica i escolàstica de que tot es comporta tal com ho fa perquè està en la naturalesa de cada cosa fer-ho d'aquesta manera....

-Es refereix a aquella visió de la casa amb les diferents habitacions, que ha referit vostè abans..., segons la qual els cossos es comporten tot depenent de l'habitació on es trobin...?

-Bé, sí és una metàfora que pot servir.... Per contra, en entendre el cos com una màquina, podem controlar-lo sense haver d'emprar nocions, com ara esperit, ànima o naturalesa. L'explicació mecanicista només recorre a la manera de com interactuen entre les parts de les coses...

-En la meua època d'estudiant, mai no vaig entendre com Descartes "dibuixava" aquesta unió entre cos i ànima.....

-Bé, Sílvia, de fet, Descartes no va afirmar que l'ànima estigués en el cos com el capità del vaixell, sinó que estava lligada al cos.. Però la seva descripció del sentit d'aquesta unió ens apropa a la metàfora com un conductor percep els moviments del cotxe que condueix.... De tota manera, Sílvia, ja els seus contemporanis també van posar-li pegues... Perquè en el fons la qüestió va més enllà de com interactua el xofer-ànima amb el vehicle-màquina-.... De fet, el problema, consisteix en si som o no lliures per decidir, perquè si tot és una màquina, ha d'haver alguna causa de tot plegat, i tot és previsible... I si no existeix ni l'atzar ni la improvisació, l'ésser humà no té llibertat.... I per extensió, tampoc el mateix Déu és lliure.... ¿I si tot es pot programar, perquè som màquines, pot ser programada la revolució?

-I ara què té a veure la revolució, Sr. Satas?

-Perquè la ressaca del dualisme cartesià arribarà al romanticisme, on no s'admet que l'individu no pugui estar per damunt de tots els condicionants que l'envolten.... L'individu ha de poder tenir el poder de transformar el món segons les seves idees.... I entre aquestes idees hi ha la de subvertir l'ordre social.... Però això ja és una altra història que depassa l'escenari del nostre autor...

- Sr. Satas, hem arribat a la recta final del nostre programa.... M'agradaria que ens oferís una visió panoràmica de Descartes.... Tal com ha fet en començar, més enllà de la suma de detalls que ens ha anat presentant.... Vull dir: en el seu context, com als professor els agrada remarcar....

-Amb molt de gust, Sílvia.... D'entrada, cal insistir en què Descartes és un dels protagonistes – un d'entre uns quants- que inauguren aquesta “nova de mirar” i d'interpretar el món.

**-Sr. Satas..., aquesta expressió l'ha emprat força vegades en el decurs d'aquesta entrevista....
¿Podria concretar alguna cosa més?**

-No tinc cap inconvenient.... Però abans li faré una pregunta...

-Li recordo que jo sóc la entrevistadora, Sr. Satas....

-És que tinc calor, Sílvia..... ¿Vostè no en té?

-Vol que abaixem la temperatura de l'aire condicionat?

-Era una broma, Sílvia.... Fixi's que la sensació de calor o fred és una forma col·loquial de parlar, però no és gens científica.... Aquest n'és un exemple d'aquesta nova manera de parlar o de mirar la naturalesa que sorgeix en l'època de la Revolució científica.... Quans ens referim al gust, a l'olfacte, al tacte, o bé a la sensació de calor, emprem expressions que no són exactes... ¡són subjectives! Jo puc ser més fredoluc que vostè o a l'inrevés.... A partir de científics, com ara Galileu i Descartes, es planteja la necessitat de parlar amb exactitud, almenys quan volem actuar com a científics: necessitem rigor i concreció màxima... Aquest és l'assumpte de les QUALITATS PRIMÀRIES i SECUNDÀRIES..... La Medicina antiga parlava d'humors, de sensacions, però no es podien objectivitzar: es tastava la sang, etc.... El que diu la nova ciència és que qualsevol informació sobre la natura s'ha de traduir a quantitat i a mesura, a QUALITATS PRIMÀRIES.... Perquè aquella informació que provenen dels sentits s'ha de filtrar a través del llenguatge matemàtic, doncs aquest és un llenguatge universal en el que tothom s'hi pot entendre!.... Si els nostres ulls estan exposats a una llum intensa, en enretirar la vista ens contaminarà la visió dels colors.... Això ho saben molt bé els aficionats a la fotografia.... Va ser tota una fita prescindir d'aquesta manera d'interpretar les dades que ens proporcionen els sentits.... Fugir de la subjectivitat i intentar construir un codi absolutament objectiu..... I aquest només ens el proporcionen les matemàtiques, la quantificació..... I així no parlem de més o menys calor, sinó que diem 25 graus centígrads o 22 graus.... El que li dic també està relacionat amb allò que em preguntava abans sobre la UNIFICACIÓ DE LES CIÈNCIES mitjançant les matemàtiques... Avui els metges no tasten l'orina ni la sang, per bé que s'hi fixen en els colors.... Però necessiten quantificar i quantificar amb dades numèriques el colesterol o el PSA, per posar exemples concrets... En definitiva, la revolució científica que té lloc en aquesta època passa d'una visió del món qualitativa a una física quantitativa, antiaristotèlica, perquè Aritòtil va ser, per damunt de tot un biòleg i no pas un matemàtic com el seu mestre Plató....

-Costa d'entendre que no s'intentés fer abans aquest pas....

-La mentalitat del pagès és la del sentit comú, com la del biòleg... Aquesta mentalitat en la que tot està relacionat que s'anomena animisme.... És una visió de relació afectiva, però la mentalitat del suposat sentit comú va representar un fre per a l'avenç de la ciència: Fixi's en el fenomen de la refracció.... Sembla que un pal es torça en ficar-lo dins el safareig, però, de fet no succeeix.... I la proposta de Descartes ens prepara per a convèncer-nos d'un nou mètode, que no ens deixi endur per les aparences...

-Bé, el que jo volia dir, Sr. Satas, era que és difícil no pensar que haguessin altres autors arreu que no qüestionessin l'herència medieval rebuda, que qüestionessin allò que vostè ha anomenat, l'Escolàstica... No m'acaba de convèncer que la història dels avenços científics sigui com una història d'herois gloriosos...

-És que ni Descartes ni Galileu no van ser els primers, ni l'aplicació de la matemàtica a la investigació de la naturalesa va ser la única via que es va obrir com alternativa a l'Escolàstica, que, com recordo, consisteix en una mena de fusió entre saber antic i cristià...

-Ah no?

-No...

-Doncs aquest "context" és important per tal de poder ubicar l'aportació de Descartes....

-Hi estic plenament d'acord, Sílvia... Però no es pot dir tot a l'hora....

-L'escolto

-Quan parlem de la ciència moderna, és a dir, a partir del Renaixement, es diu que l'edifici de l'Escolàstica està molt foradat a causa de les goteres, té una gran quantitat de forats i d'incoherències que ja no és ni útil ni eficaç... Ja m'he referit abans.... També s'assenyala com un dels primer grans pioners de la ciència, un polític anglès, Francis Bacon.... Imagini's quina reputació va arribar a tenir que, fins i tot es deia que escrivia les obres de Shakespeare! Doncs Bé, aquest primer ministre es va dedicar després a la investigació... És un dels pares de la ciència anglesa.... I, a més, autor d'una de les sobres de ciències ficció més encantadores, "La Nova Atlàntida", avançant-se així al propi Juli Verne....

-La ciència, en té de pàtries, Sr. Satas? Per què, doncs, sovint s'assenyala aquesta diferència entre els anglesos amb la resta del continent europeu?

-És una forma de parlar habitual entre els professors del gremi.... Els anglesos sempre han exhibit aquesta mentalitat pràctica: de primer recollir dades i dades, i després formular una teoria general.... És a dir, evitar els prejudicis ideològics i observar directament els fets.... És el que s'anomena el mètode inductiu.... Francis Bacon proposa una manera més actualitzada d'estudiar la naturalesa i copiant el títol d'una obra d'Aristòtil, escriu el Novum Organum, traduït El Nou Instrument, on diu que hem de ser exhaustius en la recopilació de dades i basar-se en l'experiència, en comptes de creure en els textos sagrats, com feia el saber oficial, i que frenava qualsevol innovació.... És el que s'anomena com el mètode inductiu.... Si tens cura en recollir dades i més dades, després les conclusions "brollen" soles.... És per això que aquesta versió de la ciència, l'anglesa, s'anomena "empirisme". Curt i ras: basar-se en l'experiència.... Però, compte, es tracta d'una experiència expurgada de prejudicis, o, com ell diu, d'ídols que ens enterboleixen la percepció acurada i ens resten objectivitat...

-Però això també ho feia Descartes, i Galileu, i d'altres revolucionaris de la ciència....

-En aquella cruïlla de la història de la ciència, els pioners s'enfrontaven a dues grans dificultats o tradicions: la primera, ja l'hem esmentat a bastament, derivada del poder religiós i

institucional, L'Escolàstica.... Però, paral·lelament i simultàniament, s'enfrontaven a la mentalitat del naturalisme màgic, el que alguns estudiosos anomenen el saber hermètic o esotèric, ocult..., un saber subterrani i, alhora molt popular.. I, probablement aquesta tradició representava un obstacle encara més seriós que el primer...

-I com és que fins ara vostè encara no m'havia dit res, si tan important era...?

-Perquè esperava el moment més propici. I aquest ara sí ja ha arribat.... Perquè de fet, molt em temo que als estudiants de secundària no s'insisteix prou en aquest germen que la nova ciència aporta: la lluita aferrissada contra el saber ocult o màgic...

-Doncs aprofiti la seva oportunitat i exposi-ho ara que pot...

-Miri, Sílvia, ja des d'algun passatge de l'Evangeli de Sant Mateu s'insisteix en que "les perles no són per als porcs", que és una forma de dir que cal que es mantingui ocult el saber de les coses essencials, perquè la seva divulgació portaria conseqüències nefastes.... I així es va configurar una mentalitat dominant en la cultura europea on predominà l'ocultació com a forma ... M'explico: avui dia estem acostumats a que un descobriment científic es publiqui en revistes ben conegudes, i això dóna un valor afegit i de credibilitat.... Però això no ha estat sempre així, perquè es considerava que allò públic era menyspreable... Durant l'Edat Mitjana i després d'ella es considerava que el saber havia de passar per una fase d'iniciació, el saber havia de ser patrimoni que només uns pocs poden assolir... Pensi, Sílvia que un dels llibres que més es van difondre i van ser més populars de l'Edat Mitjana era un text en forma de carta, atribuït a Aristòtil, Els "Secreta Secretorum", on se suposava que Aristòtil iniciava Alexandre el Gran als secrets reservats als deixebles més íntims referents a la medicina, l'astrologia, l'alquímia, la màgia... La literatura sobre els secrets roman al marge del món de les grans universitats medievals, però circula força fins i tot entre els grans representants de la nova cultura

- I quin era el seu atractiu...?

-Bé, com ja l'he comentat, insistien en la necessitat d'una iniciació, és a dir, el saber més preuat no és a l'abast de tothom. I, segon, la naturalesa era concebuda per aquesta cultura màgica como un tot, que és viu, que té una ànima, és a dir, la naturalesa té un principi d'activitat o principi intern i espontani... La matèria està impregnada de la divinitat; les estrelles són animals divins vius; el món és la imatge i el mirall de Déu, i els humans som la imatge i mirall del món.... Aquesta mentalitat màgica estableix un paral·lelisme entre el món que ens envolta, el macrocosmos, i el microcosmos o el món en petit que som els humans... Entre ambdós hi ha correspondències... Les plantes i els boscos són els cabells i els pèls del món, les roques són els seus óssos i les aigües subterrànies son les seves venes i la seva sang.... I la figura del mag és molt important –i això ho hem vist amb les pel·lícules de Walt Disney- perquè és qui sap penetrar en aquesta realitat infinitament complexa, en aquest sistema de correspondències i de capses xineses que remeten al tot, en l'interior del qual està contingut el tot...

-Em recorda a aquestes tècniques de massatge dels peus on hi és reflectit tot el cos...

-Exactament, Sílvia, aquesta cultura del que avui anomenem medicines alternatives es basen, en part, a aquesta tradició hermètica tan potent en aquella època on sorgeix la revolució científica, i on els nous pensadors tenien molt difícil obrir forat amb les seves noves teories sobre el funcionament de la natura....

-És curiós perquè això que anomenem teràpies alternatives sempre està en el centre de la crítica de la medicina oficial....

-És cert, però això forma part d'un altre debat molt interessant... Però el que ara m'interessa remarcar era que en aquell ambient de cultura màgica el coneixement intuïtiu és superior al racional... Les figures que varen dominar a Occident durant els deu segles de l'Edat Mitjana foren el sant, el monjo, el metge, el professor universitari, l'artesà i el mag...

-I...?

-Doncs que el nou saber, representat també per Descartes, aquest nou saber científic neix enfrontat amb molta força amb el saber dels monjos, dels escolàstics, contra els saber dels professors... Sorgeix amb una forta oposició al saber secret dels mags i dels alquimistes, fins i tot més que contra els teòlegs escolàstics....

-Sr. Satas, a això es referia vostè quan introduir la figura de Descartes insistia tant en aquest concepte de democratització del saber?

-Sí.... Els pioners de la revolució científica es reuneixen en els primers cercles o acadèmies amb l'objectiu de protegir-se de dues coses: la política i la intromissió de les teologies i de les esglésies, i també per superar la mentalitat secretista, hermètica i màgica... En les acadèmies i en les societats científiques, la veritat no anava unida a l'autoritat de la persona que l'enuncia, sinó únicament a l'evidència dels experiments i a la força de les demostracions.... En aquestes demostracions, el llenguatge havia de ser clar i les teories havien de ser comunicables íntegrament, i els experiments havien de poder repetir-se indefinidament.... I el que és més important, aquesta nova manera de fer és paral·lela al rebuig a aquella distinció entre els doctes o que suposadament tenien més capacitat, i els simples....

-Què vol dir...?

-Li posaré un exemple, jo de petit no vaig anar mai a cap traumatòleg, com fem ara quan ens rebreguem el braç o ens trenquem un ós...

-Ah, no?

-Mai, anava a una curandera, que tenia "gràcia", que tenia uns dons que li havia traspasat la seva àvia o algú directament... I ella també ho havia de traspasar a una altra persona de confiança.... I, vet aquí, ¡¡¡guaria!!! El que vull assenyalar és que aquesta mentalitat és la que encara existeix a molts indrets del nostre país, en zones no urbanes majoritàriament.... És el saber tradicional.... Però requereix un transmissor "preparat", amb determinats "dons".... I és això que la nova ciència no admet.... Els nous pensadors creuen que no és la persona, sinó el mètode.... Creuen fervorosament en la igualtat de les intel·ligències i de les capacitats... És per

això que el saber ha de ser públic... I el que abans era "superior", perquè era secret i màgic, ara es sospita de fraudulent, precisament pel seu caràcter opac, ocult, secret, hermètic....

-I en això coincideixen els anglesos i els continentals?

-Bàsicament, sí.... Els empiristes, és a dir, els que consideren en què hem de basar-nos en l'experiència en fets observables, i també els que li donen també molta importància a l'aplicació de les matemàtiques a aquestes observacions, als que anomenem racionalistes...

-Sap una cosa, aquesta distinció entre racionalistes i empiristes, que era un tema obligatori en els estudiants de la meua època, i ara també suposo, no la veig del tot clara, perquè, al capdavant, tant uns com els altres volen investigar i experimentar... Em podria aclarir aquest assumpte, Sr. Satas?

-Li parlaré de les aranyes i de les formigues, vejam si ho entén millor...

-Ho sento, Sr. Satas, però no el segueixo....

-Sílvia, vostè sap la diferència que hi ha entre les aranyes i les formigues?

-Bé, es diu que les formigues són molt treballadores... Això diem de la persona laboriosa: "treballa molt, és una formigueta..." Almenys a mi m'ho deien, que no era molt intel·ligent però tenia molta voluntat, era molt "formigueta".... Ara, de les aranyes no m'agrada parlar perquè crec que tinc aracnofòbia....

-Doncs aquesta és, precisament, la diferència que hi ha entre l'anomenada ciència anglesa i la ciència "europea", de Descartes, Galileu....

-Ara sí que m'acaba de deixar en fora de joc, Sr. Satas...

-De fet, tant una tendència, com l'altra, són aliats per desbancar tant l'Autoritat tradicional, encarnada per l'Església, i el seu "manual d'instruccions", que hem anomenat Escolàstica, com el saber hermètic, doncs totes dues corrents de pensament científic, pretenen rebutjar la cultura màgica...

-I què tenen a veure aquest dos insectes?

-Francis Bacon, del que ja li he parlat utilitza aquesta metàfora... Imagini's un policia que investiga un crim, recull dades i més dades, pistes i més pistes, però no sap lligar caps.... A aquest tipus d'investigadors els anomena formigues....

-Curiós!..., però segueixi, segueixi...

-En canvi, les aranyes serien aquells policies que de seguida tenen en ment el culpable, i fa venir bé totes les proves per culpar, encara que les proves siguin només circumstancials, com sovint feia l'advocat Perry Mason quan defensava els seus clients....

-Vejam, Sr. Satas, m'està dient que les aranyes estan més interessats per la teoria per després fer quadrar els fets, i les formigues són aquells que col·leccionen fets, però mai arriben a elaborar una teoria.... ¿M'equivoco?

-Més o menys... Hi hauria les abelles, que representarien l'ideal del científic, una mena de camí que aplegués i sintetitzés aquestes dues actituds: les abelles obtenen el seu material de les flors dels jardins i dels camps, però aquest material el transforma i el digereix amb l'intel·lecte....

-Perquè jo m'entengui: no hi ha pràctica correcta sense una teoria que doni sentit a les troballes, però tampoc hi ha teoria sense observació ni experimentació que la confirmi....

-Això és el que fa Galileu en elaborar el que s'anomena el mètode hipotètic-deductiu, que és el mètode científic per excel·lència...

-I Descartes, com el classificariem?

-A vegades sembla SPIDERMAN, una aranya.... Quan insisteix en la importància del COGITO, del JO, com la veritat més absoluta de totes.... UN jo que conté les nocions matemàtiques bàsiques per després descodificar la naturalesa i quantificar les dades, com fa l'aranya quan teixeix la seva teranyina per caçar mosques....

-O sigui, que les matemàtiques és un saber que ja el portem de "fàbrica", com si diguéssim...

-Exactament.... I tots portem aquests "accessoris de fàbrica", com vostè diu.... I és per això que tothom, subratllo, tothom pot accedir a la resolució dels problemes.... Descartes n'estava convençut que "la facultat de jutjar bé i distingir lo vertader de lo fals, que és en essència allò que anomenem sentit comú o raó, és naturalment el mateix en tots els homes". De manera que les diferències entre els individus sorgirien de la seva aplicació. També és cert, i tothom ho sap, que algunes persones fan un ús de la raó millor que d'altres... I és per això que Descartes insisteix en la necessitat d'un bon mètode, un mètode, però, que tothom podria utilitzar per aplicar la raó, evitar l'error i assolir la certesa....

-Bé Sr. Satas, acabem com hem començat, El Sr. Cògito, René Descartes... Per què és tan important aquesta famosa frase seva?

-Doncs perquè opinava que tots naixem amb igual capacitat de raonament.... És això el que és revolucionari...

-I Déu? No és important? Perquè, d'això sí que me'n recordo de la meva època d'estudiant, quan ens obligaven a "empollar-nos" les "Meditacions":sense Déu no arribem enlloc....!

-La noció de Déu és un assumpte civilitzatori... Vull dir que totes les tres religions monoteistes més importants, les que dominen el món, han nascut al desert: un hàbitat erm i molt agressiu per a l'ésser humà.... L'individu necessita psicològicament, algú que el protegeixi, i que sigui molt poderós.... Però el món urbà, on els éssers humans som capaços de traçar carrers, drenar rius, foradar muntanyes i fer túnels, fer gratacels antisísmics.... En aquest món fet pels humans, previsible, modificable per l'obra humana, el concepte o la figura de Déu ja no és tan

necessària.... És el que acadèmicament anomenem en llatí, l'homo faber, l'humà que fabrica, que controla el procés... Aquest context històric és el que albira Descartes...

-No m'ha contestat, Sr. Satas...

-D'acord, a "Les Meditacions", Déu és la clau de volta.... Però, Sílvia, qui apareix primer és el COGITO, el JO... Sense el jo no podem arribar a Déu. Recordi "Les Menines " de Velázquez: sense el pintor-criat Velázquez no existiria la imatge de les princeses....

-Bé, amb aquest final tan críptic acabem el programa d'avui.... Moltíssimes gràcies, Sr. Satas per haver acceptat la nostra invitació al programa "PENSAR NO ÉS AVORRIT". Esperem convidar-lo en una altra ocasió, perquè de ben segur hi ha moltes preguntes en el tinter que molts oients voldrien fer.... Fins el proper programa, bona tarda i a reveure.

-Bona tarda i gràcies pel vostre programa... Però jo pensava que vostè, Sílvia, estava molt interessada en la mort de Descartes... .I d'això encara no hem pogut parlar....

-Certament, Sr. Satas... Tot i que ja estem fora de temps, crec que valdria la pena que vostè ens aclarís aquest misteri...

-Bé, d'entrada val a dir que Descartes mai no empenia un viatge sense reflexionar sobre la seva conveniència... Va trigar un any en decidir-se en anar a Suècia: el motiu s'ho valia: exposar davant la sobirana Cristina de Suècia els principis de la seva filosofia... La sobirana encara era protestant. Insisteixo, encara era protestant!...

-Què vol dir? Que va canviar de parer i es va passar al bàndol catòlic?

Sí!.... I li diré més... Descartes ignorava que mentre ell marxava cap a Suècia, un altre home havia partit de Roma, amb un objectiu ben explícit: convertir a la reina Cristina de Suècia al catolicisme: era el pare jesuïta Viogué...

-I... m'està dient que va haver una conspiració per tal que la reina deixés de proclamar-se protestant....?

-Exactament.... Testimonis força seriosos així ho confirmen....

-Expliqui's, Sr. Satas...

-La mort de Descartes l'11 de febrer del 1650 fou atribuïda durant segles a una pulmonia causada pel dur hivern suec. El mateix jesuïta Viogué es va encarregar de donar l'extremunció al filòsof.... Cristina va declarar la seva voluntat d'abdicar uns mesos més tard.... Uns mesos més tard, a l'agost d'aquell mateix any va enviar a Roma al jesuïta Antonio Macedo per tal d'informar de la seva voluntat de convertir-se al catolicisme....

-Sembla una història d'espies... Sr. Satas... Vostè dóna crèdit a aquestes històries tan sensacionalistes?

-Per què no? ...El 1980 l'historiador i metge alemany Alke Pies descobreix una carta secreta dirigida a un avantpassat seu. L'havia escrit poques hores després de la mort de Descartes,

l'holandès Johan Van Wullen al seu col·lega Willem Pies, metge personal de Cristina: Descartes havia estat enverinat. Viogué –podríem concloure- havia complert amb la seva missió...

-Doncs, gràcies, Sr. Satas.... I amb aquest final de pel·lícula finalitzem, ara sí, la nostra emissió. Gràcies per la vostra atenció i fins el proper programa "PENSAR NO ÉS AVORRIT".

Fonts documentals:

- Richard Watson "Descartes, el filòsofo de la luz", Ed. Vergara, 2003
- Risieri Frondi, "El Discurs del mètode". Introducció, F.C.E.
- Paolo Rossi. "Las arañas y las hormigas". Editorial Crítica, 1990.
- Paolo Rossi."El nacimiento de la ciencia moderna en Europa". Ed. Crítica, 1997
- Luciano Canfora,"Un oficio peligroso". Ed. Anagrama, 2002
- "Arsénico para Descartes". Màrius Carol. LA VANGUARDIA, 8 febrer 2010.
- César Tejedor: Historia de la Filosofía. COU. Editorial Anaya.
- www.alcoberro